

ADVIESNOTA

HET METEN VAN
GENDERIDENTITEIT IN
KWANTITATIEF ONDERZOEK

JOZ MOTMANS
AISA BURGVAL
MYRTE DIERCKX

In opdracht van de Vlaamse Overheid

Departement Kanselarij en Bestuur

2020

“Data collection about gender minorities allows for service providers, governments, and other institutions to tailor programs and policies appropriately to address the concerns and needs of gender minority communities. Government decisions about the appropriate allocation of resources, including public funding, are driven by data. It is important, therefore, that information about gender minorities is included in these data” (Brown, Herman et al. 2017)

“Data collection and disaggregation that allow for comparison of population groups are central to an Human Rights-Based Approach to Data and forms part of States’ human rights obligations. Disaggregated data can inform on the extent of possible inequality and discrimination. (...) Capacities and partnerships should be developed to enable States to meet their obligation to collect and publish data disaggregated by grounds of discrimination recognized in international human rights law. These include sex, age, ethnicity, migration or displacement status, disability, religion, civil status, income, sexual orientation and gender identity” (Office of the UN High Commissioner for Human Rights 2018).

INHOUD

Begrippenlijst	5
1 Inleiding	7
2 Context en wetenschappelijke achtergrond	11
2.1 Terminologie: wat meten we? Wat willen we meten?	11
2.2 Waar en hoe meten we?	15
3 Inventarisatie en screening van bestaande methodes en onderzoeken met betrekking tot genderidentiteit in algemene steekproeven	18
3.1 Nieuw-Zeeland	18
3.2 Verenigd Koninkrijk	21
3.3 Verenigde Staten	23
3.4 Nederland	26
3.5 Zweden	29
3.6 Taiwan	30
3.7 Australië	30
3.8 België/Vlaanderen	31
3.8.1 Sexpert	31
3.8.2 Beyond the Box	33
3.8.3 Koppelstudie naar partnerrelaties	39
3.9 Jongerenonderzoek	41
3.9.1 Indirecte bevragingen	41
3.9.2 Directe bevragingen / zelfrapportages	42
4 Inventarisatie en screening van bestaande methodes en onderzoeken met betrekking tot genderidentiteit in transgender specifieke steekproeven	47
4.1 Verenigde Staten	47
4.2 Europa	49
4.3 België	51
5 Aanbevelingen	55
5.1 Algemene bevindingen en aandachtspunten	55
5.2 Categorisch of continue variabelen?	57
5.3 Beste praktijk: de tweestapsmethode	59

5.4	Noodzakelijke steekproefgrootte	59
5.5	Concrete aanbevelingen	61
5.5.1	Ethische richtlijnen	61
5.5.2	Taalgebruik	62
5.5.3	Plaats in de vragenlijst	63
6	Referenties	64

BEGRIPPENLIJST

Cisgender: Cisgender staat voor personen wiens genderidentiteit overeenkomt met het hen toegewezen geboortegeslacht.

Gender: gender betekent letterlijk ‘geslacht’, maar wordt vooral gebruikt om te verwijzen naar de culturele, sociale en psychologische invullingen van mannelijkheid en/of vrouwelijkheid binnen een bepaalde samenleving. Gender, als sociale constructie, houdt alle verwachtingen, waarden en normen die wij koppelen aan een bepaald geslacht in. De invulling evolueert mee in tijd en context, waardoor we gender steeds in vraag kunnen stellen.

Genderdivers/genderdiversiteit: met genderdiverse personen of genderdiversiteit verwijzen we naar de inherente diversiteit aan mogelijke genderbelevingen, die dus ruimer zijn dan cisgender of transgender.

Genderexpressie: Het uiten van het innerlijk beleefde gendergevoel (genderidentiteit) via taal, kleding, gedrag, haartooi enzovoort.

Genderfluïde: genderfluïde mensen laten zich niet inperken door klassieke genderstereotypes. Ze voelen zich een dynamische en fluctuerende mengeling van man en vrouw: de ene dag meer/noch man, de andere dag meer/noch vrouw. Genderfluïditeit heeft dus niets te maken met anatomische geslachtskenmerken, geslachtsoperaties of seksuele/romantische geaardheid.

Genderidentiteit: de innerlijke beleving van het vrouw en/of/noch man zijn, ook wel ‘psychische identiteit’ genoemd.

Gender non-binair: Een persoon is gender non-binair wanneer die mannelijke en vrouwelijke identiteitskenmerken combineert, zich man én vrouw voelt, of noch man noch vrouw, of zich helemaal buiten deze hokjes plaatst. Sommige gender non-binaire personen verkiezen een genderneutrale naam of voornaamwoorden zoals die/diens of hen/hun in plaats van hij/zij of zijn/haar

Gendernorm: Gendernormen zijn de afspraken en verwachtingen die een samenleving verbindt aan bepaalde genders. Ze hebben vaak invloed op de genderexpressie en de sociale rol die iemand aanneemt/wordt verwacht aan te nemen. De gendernormen zijn meestal binair, ze gaan uit van een tegenstelling tussen hoe mannen en vrouwen zich moeten gedragen, kleden, uiten. Iemand kan hierdoor als gender non-conform (niet overeenkomstig de norm) of gender conform (overeenkomstig de norm) worden beschouwd.

Genderminderheden: begrip uit Amerikaanse literatuur dat verwijst naar de numerieke ondervertegenwoordiging van bepaalde genderbelevingen. We gebruiken deze terminologie in deze nota enkel indien het een *citaat* betreft, en verkiezen verder de inclusieve term ‘genderdiversiteit’.

Seksuele identiteit: concept dat verwijst naar de samenhang van genderidentiteit, genderexpressie, geslachtskenmerken en seksuele en romantische oriëntatie.

Transgender: wordt gebruikt als overkoepelende term om die mensen aan te duiden die het tweeseksen model uitdagen: transgender personen, travesties, personen die zichzelf identificeren als gender non-binair, gender fluïde en iedereen die zich in de term kan vinden. Het omvat dus alle personen bij wie de identiteit, expressie of gedrag niet conform de toegewezen sekse bij de geboorte zijn. Deze term verwijst niet naar een probleem of stoornis en vermijdt zo stigmatisatie en/of medicalisering van de conditie.

Transitieproces: Het proces waarin een persoon sociaal en/of juridisch en/of eventueel medisch omschakelt van een mannelijke genderrol naar een vrouwelijke of omgekeerd, vaak gepaard met hormonale behandeling en eventueel chirurgische ingrepen.

Trans man: iemand die bij de geboorte juridisch als vrouwelijk werd geregistreerd maar een mannelijke genderidentiteit heeft.

Trans vrouw: iemand die bij de geboorte juridisch als mannelijk werd geregistreerd maar een vrouwelijke genderidentiteit heeft.

1 INLEIDING

In een steeds complexere en meer diverse samenleving worden vele bevolkingsgroepen gekenmerkt door diversiteit. Deze diversiteit speelt zich ook af voor de beleving van genderidentiteit. In het afgelopen decennium zijn zgn. genderdiverse personen vaak verwoord/verengd onder de paraplu-term ‘transgender personen’, een belangrijke doelgroep geworden in het Vlaamse gelijkheidsbeleid.¹ In de beleidsnota 2014-2019 Gelijke Kansen werd al vermeld dat het onmogelijk is te zeggen hoeveel mensen in onze maatschappij transgender zijn en wordt er melding gemaakt van een grote diversiteit binnen de transgendergemeenschap. In de beleidsnota 2019-2024 “Gelijke kansen, integratie en inburgering” wordt vermeldt (p.10): *“Cijfers met betrekking tot het aantal transgender personen zijn minder eenduidig. Het is onmogelijk om exact te zeggen hoeveel personen in onze maatschappij transgender zijn aangezien enkel transgenders die een verandering van juridisch geslacht aanvroegen, zichtbaar zijn in statistieken (cijfers uit het Rijksregister). Uit recent onderzoek blijkt dat het om ongeveer 1% van de bevolking zou kunnen gaan. Het aantal personen gevat onder de term transgender is heel divers en veel ruimer dan diegenen die medische en/of juridische stappen willen ondernemen.”* Reeds sinds 2009 vormen transgender personen een doelgroep voor het Vlaamse Gelijkekansenbeleid, en wordt via allerlei projectmiddelen en wetenschappelijke onderzoeksopdrachten getracht de maatschappelijke positie van deze doelgroep te verbeteren.

Ambities om de maatschappelijke positie van transgender personen te verbeteren dienen gebaseerd te zijn op wetenschappelijke inzichten over de specifieke bijdrage van de ‘genderdiverse’ identiteit op het onderzochte thema. Deze specifieke bijdrage toont zich in vergelijkend onderzoek waarin een vergelijkend perspectief wordt gehanteerd tussen cisgender² en transgender/genderdiverse personen. Hierom is het relevant om data te verzamelen via algemeen bevolkingsonderzoek, bijvoorbeeld via gezondheidsenquêtes, arbeidsmarktonderzoek, enzovoort, met aandacht voor de genderbeleving van de respondent. Op de punten waar de ervaringen / posities significant verschillen voor genderbeleving, en waarbij deze verschillen niet toe te wijzen zijn aan andere achtergrondfactoren zoals bijvoorbeeld opleidingsniveau, leeftijd, inkomen, kan men vervolgens doelgroepgerichte vervolgstudies koppelen die deze verschillen in de diepte binnen de doelgroep verder verkennen en verklaren. De combinatie van beide sets van kennis (Waar verschillen cisgender met genderdiverse personen? Welke verklaringen kunnen er voor deze verschillen worden gevonden?) leidt o.i. tot een wetenschappelijk gedragen (gelijke kansen)beleid.

Dit ideaalscenario is echter momenteel niet aan de orde. Tot op heden vonden er in de voorbije decennia in België en Vlaanderen enkel doelgroepgerichte onderzoeken plaats, die zich dus specifiek

¹ De Vlaamse regering nam in 2009 voor het eerst transgender personen op als expliciete doelgroep voor een gelijkheidsbeleid Vlaamse Overheid (2009). De Vlaamse Regering 2009-2014. Een daadkrachtig Vlaanderen in beslissende tijden. Voor een vernieuwende, duurzame en warme samenleving. V. Parlement. Brussel, Vlaamse Overheid: 124..

² Zie voor meer uitleg over de gebruikte terminologie in de begrippenlijst.

richtten op transgender personen.³ Hoewel deze studies interessante resultaten genereerden, werden er nog geen bevolkingsstudies opgezet waarin de genderidentiteit van alle respondenten werd bevestigd.⁴ Op het vlak van het verzamelen van kennis m.b.t. transgender personen is er dus nog een hele weg af te leggen.

De nood aan data om de positie van kwetsbare groepen in de samenleving te kunnen monitoren, wordt niet enkel op Vlaams, maar ook op internationaal niveau gevoeld, en dit zowel in de academische wereld als in de politieke arena. Binnen de High Level Group on Non-Discrimination, Equality and Diversity, voorgezeten door de Europese Commissie, werd in 2018 een nieuwe Subgroup on Equality Data opgericht waarin vertegenwoordigers van de Europese Commissie, de Fundamental Rights Agency, Eurostat, evenals vertegenwoordigers van nationale overheden (waaronder ook België), en nationale statistische instellingen of instanties zetelen die verantwoordelijk zijn voor de uitvoering of monitoring van het gelijkheidsbeleid (Subgroup on Equality Data 2018). Deze werkgroep bouwt voort op initiatieven binnen de Europese Commissie om data te verzamelen op het domein van gelijke kansen (Bell 2017). ‘Equality data’ worden door deze commissie beschreven als *“any piece of information that is useful for the purposes of describing and analysing the state of equality. The information may be quantitative or qualitative in nature. It could include aggregate data that reflect inequalities or their causes or effects in society. Sometimes data that are collected primarily for reasons other than equality-related purposes can be used for producing equality data”* (Subgroup on Equality Data 2018). Soms worden gegevensbeschermingsvereisten opgevat als een verbod op het verzamelen van persoonlijke gegevens zoals iemands etnische afkomst, religie of seksuele geaardheid. Echter, de EU General Data Protection Regulation (GDPR)⁵, die rechtstreeks toepasselijk is in alle EU lidstaten, stelt sinds 25 mei 2018 voorwaarden op waaronder de inzameling en verwerking van dergelijke gegevens zijn toegestaan (Subgroup on Equality Data 2018).

Ook binnen de Verenigde Naties is er reeds enige tijd aandacht voor een ‘human rights based approach to data’ (HRBAD) (Office of the UN High Commissioner for Human Rights 2018). In een HRBAD wordt o.a. expliciet melding gemaakt van de noodzaak om verder te gaan dan de *traditionele* dataverzameling en analyse, waarbij dus ook data wordt verzameld over zgn. achtergestelde of gemarginaliseerde groepen in nationale / grootschalige surveys. De HRBAD benadrukt dat deze activiteiten voor gegevensverzameling altijd moeten worden uitgevoerd in overeenstemming met het dwingende mensenrechtenbeginsel om geen schade aan te richten (het ‘do no harm’ principe) en geen bestaande discriminatie, vooringenomenheid of stereotypen mag creëren of versterken; en gegevens over persoonlijke kenmerken moeten veilig worden bewaard en alleen worden gebruikt ten

³ Wel vonden er enkele Vlaamse Noppe, J. (2015). SCV-survey meet voor het eerst de houding tegenover transgenders. [SVR-st@ts_2016/7](#), Statistiek Vlaanderen., Belgische (Dierckx, et al., 2014, 2017) alsook Europese (European Commission (2019). Eurobarometer on Discrimination 2019: The social acceptance of LGBTI people in the EU, European Commission, Justice and Consumers: 20. studies plaats waarin de attitude/mening of houding ten aanzien van transgender personen werd gemeten. Deze nota gaat niet in op deze attitudepeilingen.

⁴ Met uitzondering van de zgn. SEPERT studie, een Strategisch Basisonderzoek, zie ook 3.6.1.

⁵ <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32016R0679>

behoefte van de groepen die ze beschrijven en de samenleving als geheel (Subgroup on Equality Data 2018).

Ook in academische kringen is de aandacht voor het verzamelen van data voor genderminderheden reeds enkele jaren een aandachtspunt. In 2016 belegde the Williams Institute van de UCLA School of Law een internationale meeting in Amsterdam om het gebrek aan standaarden voor het verzamelen van data over genderminderheden via officiële grootschalige surveys te bespreken. In het rapport van de meeting (Brown, Herman et al. 2017) wordt het belang van dataverzameling onderlijnd. Het verzamelen van deze data demonstreert niet alleen het bestaan van genderminderheden, maar de genderminderheden worden ook gedestigmatiseerd, hun ervaringen en kenmerken gedocumenteerd, en beleidskeuzes beter geïnformeerd (Brown, Herman et al. 2017). Ook de World Professional Association for Transgender Health bereidt voor haar 8ste editie van de Standard Of Care een specifiek hoofdstuk voor m.b.t. epidemiologie, in kader waarvan reeds twee reviews werden gepubliceerd, waarbij ook de eerste auteur van deze nota betrokken is (Goodman, Adams et al. 2019, Zhang, Goodman et al. 2020).

Hoewel dus zowel de interesse als de ethische normen zijn gestegen, blijft er weinig aandacht voor de specifieke methodologische overweging van onderzoek met transgender deelnemers (Vincent 2018). Tevens is er een gebrek aan kennis over het meten van genderidentiteit in algemeen kwantitatief onderzoek. Er is tot op heden nog een tekort in kennisontwikkeling over wie mogelijk tot welke doelgroep behoort én hoe dat zou kunnen worden gemeten, en hoe resultaten dienen te worden geïnterpreteerd. Dus al zijn heel wat actoren en stakeholders het eens over de *noodzaak* om vooruitgang van achtergestelde groepen te kunnen monitoren, de vraag rijst hoe dit dan best gebeurt.

De Vlaamse Overheid vroeg daarom aan het Transgender Infopunt om een stand van zaken op te maken van de actuele inzichten, discussies en mogelijke pistes van aanpak die momenteel op de (internationale) tafel liggen. Op basis van desk research, eigen ervaringen met survey onderzoek alsook overleg met en feedback van internationale wetenschappers, kwam deze nota tot stand. De hier voorliggende startnota heeft als doel de Vlaamse Overheid te informeren over de methodologische vragen en uitdagingen zowel m.b.t. specifiek onderzoek (specifiek gericht naar transgender personen) als -in het bijzonder- bij algemeen bevolkingsonderzoek. De nota dient als een basis voor verdere gesprekken tussen Statistiek Vlaanderen, andere beleidsactoren, belanghebbenden en internationale externe experts over de manier waarop dit in Vlaanderen (en elders) verder kan worden aangepakt.

In deze adviesnota komt de context en wetenschappelijke achtergrond aan bod in hoofdstuk 2. In hoofdstuk 3 inventariseren en screenen we bestaande methodes m.b.t. genderidentiteit in algemene steekproeven, met ook specifieke aandacht voor studies bij minderjarigen. We bespreken welke (inter)nationale onderzoeken in het afgelopen decennium een alternatieve vraagstelling omtrent genderidentiteit hanteerden en op welke manier deze was geformuleerd, alsook welke resultaten dit opleverde. Voor de eigen onderzoeken uit Vlaanderen kunnen we tevens meer gedetailleerd inzoomen op de bereikte resultaten en analyse uitkomsten. In hoofdstuk 4 worden bestaande

methodes geïnventariseerd en besproken met betrekking tot het meten van genderidentiteit in doelgroepgerichte surveys. In hoofdstuk 5 vatten we de algemene bevindingen samen, belichten we enkele belangrijke thema's, en worden concrete aanbevelingen geformuleerd omtrent methodieken om genderidentiteit te meten in toekomstig onderzoek.

Wat niet aan bod komt in deze nota, maar zeker ook aandacht verdient, zijn sleutelprincipes zoals beschreven door de Office of the UN High Commissioner for Human Rights (2018) met betrekking tot participatie, datasegregatie, zelfidentificatie, transparantie, privacy en verantwoording. Deze aspecten verdienen zeker een grondige discussie maar vallen buiten het bestek van deze nota. We hopen dat deze nota alvast een aanzet mag vormen voor meer wetenschappelijk debat en voor een verdere verkenning van de toepasbaarheid op Vlaams, federaal niveau of internationaal niveau.

2 CONTEXT EN WETENSCHAPPELIJKE ACHTERGROND

Zoals reeds aangehaald in de inleidende paragrafen van deze nota, is er de afgelopen jaren op maatschappelijk vlak een toegenomen aandacht voor de mogelijke diversiteit in genderidentiteit. Daarnaast zien we dat wetenschappelijke inzichten omtrent het onderzoeken en meten van genderidentiteit en haar componenten internationaal ook sterk zijn geëvolueerd. Afgelopen decennia is er in de psychologie en sociologie immers een steeds bredere kijk op genderdiversiteit ontstaan (Westbrook and Saperstein 2015). Tegelijkertijd is het taboe over zij die zich buiten deze binaire man/vrouw hokjes identificeren stilaan tanende. De transgender / genderdiverse populatie wordt dan ook zichtbaarder in de samenleving.

2.1 Terminologie: wat meten we? Wat willen we meten?

In het algemeen merken we een voortschrijdend inzicht over het belang van het meten van genderidentiteit, maar bestaat er nog veel onduidelijkheid over *hoe* genderdiversiteit correct te bevragen en te onderzoeken. Veel heeft te maken met een begripsverwarring. Zo worden 'geboortegeslacht' en 'genderidentiteit' nog regelmatig als verwisselbare concepten gebruikt in onderzoek (Angus 2012). Genderidentiteit wordt in kwantitatief onderzoek dan eenvoudigweg geconceptualiseerd als geboortegeslacht en bevraagd door middel van een gesloten vraag ('wat is je geslacht' of 'ben je') met een binaire antwoordoptie 'man' en 'vrouw'. Respondenten worden zo gedwongen om te kiezen voor één van deze twee categorieën en deze worden dan onderling vergeleken zonder meer (Lorber 2006, Westbrook and Saperstein 2015, Ritz, Antle et al. 2017). Het gevolg is dat er geen onderscheid wordt gemaakt tussen geboortegeslacht en het concept genderidentiteit.⁶

Heel wat zgn. 'genderonderzoek' reduceert gender dus tot louter man/vrouw vergelijkingen. Op deze data, hoe bruikbaar ook in het licht van wetenschappelijke kennisontwikkeling op het vlak van genderverschillen, zit dus steeds enige ruis. De *gelaagtheid* en mogelijke *veranderlijkheid* van gender wordt immers niet gemeten noch erkend. Zij die zich buiten de conventionele genderhokjes van man en vrouw identificeren, of tussen deze hokjes evolueerden, worden incorrect onderscheiden of gewoonweg genegeerd in dit genre onderzoek. Maar ook voor cisgender personen leidt zulke simplistische vraagstelling tot onrealistische en weinig genuanceerde data. Genderidentiteit is voor iedereen immers meer dan een M of een V op de geboorteakte / identiteitsdocument. De gangbare methodes in kwantitatief (bevolkings)onderzoek stroken kortom niet langer met de bestaande inzichten en kennis over de beleving en werking van genderidentiteit.

⁶ Een bijkomend probleem is dat ook de notie geboortegeslacht problematisch is voor zij die geboren zijn met een variatie in seksekenmerken (VSK).

Het is in dit licht dan ook belangrijk om te refereren naar de verschillende aspecten van iemands 'seksuele identiteit' bestaande uit (1) het geboortegeslacht, (2) de genderidentiteit (beleving van gender), (3) de genderexpressie (manier van uiten van genderbeleving), en (4) de seksuele of romantische oriëntatie (Shively and De Cecco 1993). Aangezien de genderexpressie sterk kan variëren, ook bij cisgender personen (Dierckx, Motmans et al. 2017), alsook de seksueel en romantische oriëntatie van genderminderheden erg divers kan zijn (Motmans, Wyverkens et al. 2017), worden deze aspecten beter niet verward. We kunnen elke respondent op elk van deze vier constructen bevragen, en afhankelijk van de nood aan deze data, hier vragen voor formuleren. Deze nota focust voornamelijk op het concept genderidentiteit, maar geeft bij de besproken onderzoeken ook enkele voorbeelden van het meten van genderexpressie.

In tegenstelling tot bij volwassenen, wordt in onderzoek bij kinderen en jongeren vaak gesteund op het model van Egan and Perry (2001) waarbij genderidentiteit als een multidimensionale construct wordt beschouwd, gedefinieerd als de verzameling van gedachten en gevoelens die men heeft over iemands geslachtscategorie en iemands lidmaatschap daarin (Carver, Yunger et al. 2003). Zij ontwikkelden een gevalideerd, betrouwbaar en geaccepteerd instrument voor gebruik in kwantitatief, grootschalig onderzoek bij jongeren, waarbij genderidentiteit bestaat uit (1) lidmaatschapskennis, (2) geslachtskenmerken, (3) gendertevredenheid, (4) gevoelde druk voor genderconformiteit en (5) intergroepbias (het gevoel dat het eigen geslacht superieur is). Dit instrument bestaande uit 53 items is echter niet eenvoudig in te passen in gangbare algemeen populatieonderzoek bij jongeren.

Vooraleer we bestaande instrumenten en methodes analyseren op hun bruikbaarheid, willen we enkele inzichten uit de literatuurstudie kort samenvatten:

Allereerst kent de gangbare dichotomie op het vlak van **geboortegeslacht**, zogezegd gestoeld op de eigenlijke biologische binaire geslachtsvariatie, zelf heel wat uitzonderingen (Blackless, Charuvastra et al. 2000, Fausto-Sterling 2000, Callens, Longman et al. 2017). Vaak zijn deze variaties in seksekenmerken (VSK) in politieke arena's gelabeld onder de paraplueterm 'intersekse' (Reis 2007, Davis 2014, Motmans and Longman 2017). Deze groep van personen met variaties in seksekenmerken (intersekse personen) wordt geschat op 1.7% van de bevolking, al lopen schattingen ver uit elkaar afhankelijk van wie er onder dit begrip wordt geïnccludeerd en wie niet (Callens, Motmans et al. 2017). De binaire categorieën 'man' en 'vrouw' zijn dus veel minder 'natuurlijk' dan men vaak denkt. In de groep van personen met variaties in seksekenmerken zijn vragen naar het geboortegeslacht verwarrend of zelfs pijnlijk. Uit onderzoek bij intersekse personen blijkt dat één enkele wettelijke geslachtsclassificatie niet geschikt is voor alle intersekse personen en dat een specifieke vraagstelling nodig is indien men deze groep wenst te kunnen categoriseren voor analyses (Jones, Hart et al. 2016). Vragen in surveys naar geboortegeslacht meten in de realiteit dus louter het *juridisch* toegekende geslacht, dat tot op heden in de meeste landen beperkt is tot twee opties 'mannelijk' of 'vrouwelijk' en wat intersekse personen negeert. Vragen naar geslacht geformuleerd in termen als 'ben je: man /vrouw', kunnen geïnterpreteerd worden door respondenten als een vraag naar het geboortegeslacht of als een vraag naar de genderidentiteit. Voor sommige respondenten zal dus

niet duidelijk zijn wat er bedoeld wordt. Personen die ooit een juridische wijziging aan hun geboortegeslacht doorvoerden, kunnen tevens verwarring ervaren op deze vraag omdat men niet weet of er bedoeld wordt te vragen naar het oorspronkelijke of het huidige juridische geslacht, het feitelijke lichaam (dat anders kan zijn dan het juridische geslacht) of de genderidentiteit.

Ten tweede zien we dat de term **genderidentiteit** zelf allesbehalve vaststaand en onveranderlijk is. De term werd voor het eerst gebruikt door Stoller (1968) en heeft nadien ruim ingang gevonden om een onderscheid te maken tussen enerzijds het fysieke lichaam en het geslacht dat bij de geboorte is toegekend, en anderzijds de psychologische identiteit, meer bepaald of men zich al dan niet (eerder) man dan vrouw voelt of omgekeerd. Het is belangrijk te beseffen dat *iedereen* een genderidentiteit heeft. Wanneer deze genderidentiteit samenvalt met het toegewezen geboortegeslacht spreekt men over cisgender personen. Wanneer dat niet zo is, wordt vaak de term ‘transgender’ gebruikt. Deze identiteit is geen vaststaand gegeven, maar wordt gevormd doorheen een socialisatieproces waarbij men bepaalde **genderexpressies** en -rollen aangeleerd krijgt en zelf vormgeeft. Deze genderexpressies en -rollen zijn dus niet statisch of onveranderlijk, en hoeven evenmin samen te vallen met de beleefde genderidentiteit, maar kunnen sterk verschillen doorheen de tijd en de plek waar men opgroeit, en dus ook verschuiven doorheen een mensenleven. Het is belangrijk hierbij op te merken dat genderidentiteit dus een persoonlijk gegeven is dat echter tevens wordt gevormd door de sociale context. Immers, de mate waarin iemand zichzelf als mannelijk of vrouwelijk ervaart en identificeert, staat in relatie tot wat als mannelijk of vrouwelijk in bepaalde contexten wordt begrepen (Egan and Perry 2001, Tobin, Menon et al. 2010).

Ten derde, genderidentiteit op een binaire en traditionele manier interpreteren heeft ook **ideologische gevolgen**. Zulke binaire grenzen creëren ‘insiders’ en ‘outsiders’, zij die ‘normaal’ zijn en zij die ‘niet normaal’ zijn (Lorber 2006). Door gender te interpreteren als iets gelaagd en fluïde wordt dit rigide en binaire denken doorbroken en worden individuen in hun ware identiteit erkend (Park 2015, Brown, Herman et al. 2017). Tevens wordt ook de heterogeniteit binnen zowel de transgender als cisgender populatie zichtbaar.⁷ Het ervaren van genderidentiteit als iets dat naast man of vrouw kan bestaan (non-binaire identiteit), en ook de mogelijke fluïditeit (genderfluïde identiteit) werd recentelijk door het Grondwettelijk Hof in België erkend in haar arrest van 29 juni 2019 (nr. 99/2019). In dit arrest vernietigde het Grondwettelijk Hof artikel 3 van de Transgenderwet van 25 juni 2017, en in verband met de verenigbaarheid van delen van de wet van 25 juni 2017 met de Grondwet, suggereerde het Grondwettelijk Hof dat de wetgever één of meerdere nieuwe categorieën – naast ‘mannelijk’ of ‘vrouwelijk’ – zou kunnen introduceren voor de geslachtsregistratie bij de geboorte, en de aanpassing van de geslachtsregistratie (Motmans and Cannoot 2019).

Ten vierde, een simplistische binaire benadering van genderidentiteit in onderzoek heeft meestal geen oog voor zij die zich noch man, noch vrouw voelen (Herdt 1996). Personen met een non-binaire

⁷ De variëteit in genderbeleving is immers veel ruimer dan wat tot op heden wordt verstaan als vallende onder de transgender paraplu. Zie verder de resultaten van de studies uit België (3.6) en de bespreking i.v.m. het verschil tussen transgender en genderminderheden.

genderidentiteit kunnen zich niet vinden in een binaire genderidentiteit. Gender non-binaire personen zijn een relatief onzichtbare groep, die intern ook weer erg divers kan zijn (Motmans, Nieder et al. 2019). Uit internationaal onderzoek onder transgender personen blijkt dat een significant deel van de respondenten zich niet konden vinden in een vrouwelijke of mannelijke identiteit (Bockting 2008, European Union Agency for Fundamental Rights 2014). Voor België zijn de meest recente schattingen dat 21.9% van de transgender groep zich als non-binair identificeert (Motmans, Wyverkens et al. 2017). Wat betreft uitkomstmaten moeten binaire en non-binaire transgender groepen ook duidelijk onderscheiden (kunnen) worden. Transgender personen die zich identificeren met een binaire genderidentiteit scoren immers heel anders op bijvoorbeeld coming-out leeftijd of gezondheidsindicatoren in vergelijking met non-binaire personen (Harrison, Grant et al. 2012, Warren, Smalley et al. 2016, Burgwal, Gvianishvili et al. 2019).

Ten vijfde, in het opmeten van data met betrekking tot 'gender' is het erg belangrijk om een onderscheid te maken tussen **genderidentiteit en genderminderheden**. Genderidentiteit betreft de *individuele* innerlijke genderbeleving, dewelke meestal gepaard gaat met het gebruik van een genderlabel zoals man, vrouw, gender non-binair, agender, enzovoort (Brown, Herman et al. 2017). Echter, in bevolkingsstudies is het raadzaam om te spreken van *genderminderheden*, omdat deze toelaat een breed scala van mensen te benoemen wiens genderidentiteit mogelijks niet samenvalt met het geboortegeslacht, maar die mogelijks een andere (of geen) term gebruiken om zichzelf te beschrijven (Brown, Herman et al. 2017). Kortom, de groep genderminderheden is veel breder dan de groep transgender personen. Dit wordt verderop in deze nota aan de hand van surveydata nog verduidelijkt. Ook in Belgisch (algemeen) onderzoek blijkt namelijk dat een niet te onderschatten deel van de bevolking zich noch als vrouw, noch als man identificeert (Van Caenegem, Wierckx et al. 2015, Dierckx, Meier et al. 2017), wat echter niet betekent dat deze personen zich onder de noemer 'transgender' scharen.

Tot slot, in onderzoek naar genderidentiteit bestaan er globaal twee onderzoekstradities, zoals beschreven door Wood and Eagly (2015): gender zelfcategorisatie en de klassieke persoonlijkheidsbenadering. De klassieke persoonlijkheidsbenadering van genderidentiteit onderscheidt gemeenschappelijke van eigen eigenschappen en interesses. De benadering van genderzelf-categorisatie omvat identificatie met de sociale categorie van vrouwen of mannen. Het is deze laatste vorm die onze voorkeur geniet. In klassieke persoonlijkheidsbenadering wordt de individuele beoordeling van mannelijk en vrouwelijke persoonlijkheidskenmerken (bijv. onafhankelijkheid, dominantie, instrumentaliteit vs. gevoeligheid, empathie, warmte, expressiviteit) als kenmerkend voor het behoren tot een bepaald geslacht gezien (Bem 1974, Bem 1981). De kritiek die hierop wordt geformuleerd luidt dat deze focus op persoonlijkheidskenmerken (in plaats van op ervaren genderidentiteit) het risico inhoudt dat stereotype en essentialistische ideeën worden gereproduceerd door onderzoekers, waarbij bijvoorbeeld 'vrouwelijk zijn' wordt gelijkgeschakeld aan 'zorgend zijn' (Lagaert, Houtte et al. 2019). De genderidentiteit van een persoon kan met andere woorden niet worden gereduceerd tot deze persoonlijkheidskenmerken, maar omvat ook fysieke,

sociale, en gedragsmatige eigenschappen (Egan and Perry 2001, Tobin, Menon et al. 2010, Perry and Pauletti 2011). Bovendien kunnen de aspecten die als essentieel worden beschouwd voor genderzelfdefinities (zoals zorgend zijn bv.) van persoon tot persoon sterk verschillen (Lagaert, Houtte et al. 2019). Sterker nog, Hyde (2005) analyseerde 46 meta-analyses waarbij de impact van geslacht op psychologische eigenschappen en capaciteiten werd beoordeeld (waaronder cognitieve vaardigheden, verbale en non-verbale communicatie, agressie, leiderschap, zelfrespect, moreel redeneren en motorisch gedrag), en concludeerde dat de geslachtsverschillen geen of slechts een zeer klein effect hadden op de meeste van de onderzochte psychologische variabelen. Andere auteurs wijzen ook op de gevaren voor het toepassen van dergelijke vraagstellingen bij jongeren, aangezien een onderzoeker de eigen volwassen perspectieven op genderidentiteit dan oplegt, en jongeren mogelijk hun leefwereld anders ervaren (Messner and Musto 2014).

2.2 Waar en hoe meten we?

Wanneer we de bestaande literatuur er op na slaan zien we dat er grofweg drie mogelijke bronnen zijn om de genderidentiteit van individuen in kaart te brengen: via overheidsgegevens, via klinische gegevens en via sociaalwetenschappelijke methodes (Goodman, Adams et al. 2019).

Een eerste voor de hand liggende methodologie is het gebruiken van overheidsgegevens. Zulke institutionele dataverzameling beroept zich dan bijvoorbeeld op de gegevens over het aantal wijzigingen van geslachtsregistraties in het Rijksregister. Men gaat dan simpelweg na wie zo'n wijziging heeft aangevraagd om de genderidentiteit te laten samenvallen met het wettelijk geregistreerde geslacht. Aan deze methoden hangen echter grote tekortkomingen. Zo kon het wijzigen van de geslachtsregistratie op de identiteitskaart in het verleden in België enkel gebeuren mits er aan strikte medische voorwaarden was voldaan. Deze voorwaarden zijn met de meest recente transgenderwet van 25 juni 2017 weliswaar voor het overgrote deel teniet gedaan.⁸ In landen waar een recente wijziging van de juridische procedure werd doorgevoerd, zien we dan ook een stijging in de toegekende wijzigingen, tot 1500% in de absolute aantallen wijzigingen op jaarbasis (Motmans and Cannoot 2019). Ook in België is een sterke toename zichtbaar en zorgde de nieuwe wet van 2017 op korte tijd voor evenveel wijzigingen in de registratie van het geboortegeslacht als in de voorbije 25 jaar samen (Van Hove 2019).

Toch zou het verkeerd zijn er van uit te gaan dat iedereen die zich niet identificeert volgens het toegekende geboortegeslacht de officiële registratie daarvan tevens wenst te wijzigen.⁹ Voor personen die zich noch mannelijk, noch vrouwelijk identificeren, is er tot slot momenteel geen wettelijke manier om hun ambivalente genderidentiteit te uiten, aangezien slechts in een beperkt aantal landen in de wereld een derde juridische optie mogelijk is (Motmans and Cannoot 2019). Binnen Europa betreft dit

⁸ Zie voor meer informatie <https://www.vlavabbs.be/nieuws/20190628-arrest-grondwettelijk-hof-over-de-transgenderwet>

⁹ Uit de meest recente dataverzameling onder transgender personen blijkt dat 11.5% van de respondenten geen wens heeft tot juridische wijzigingen, en 13.5% geeft aan dit niet nodig te vinden Motmans, J., E. Wyverkens and J. Defreyne (2017). Leven als transgender persoon in België. Tien jaar later. Brussel, Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen..

enkel Duitsland en Nederland en is dit enkel een optie voor intersekse personen. Wanneer we buiten de eigen landsgrenzen kijken, zien we bovendien dat een wijziging van de geslachtsregistratie niet overal volgens dezelfde voorwaarden kan, laat staan dat het in elk land mogelijk is (Cannoot 2019).¹⁰ Zo is er in Nederland een bijna gelijkaardige procedure voor de wijziging van geslachtsregistratie van kracht, maar gaat dit niet gepaard met een wijziging van het Burgerservicenummer (BSN) omdat dit nummer geen verwijzing bevat naar het geslacht van de persoon, in tegenstelling tot het Belgische Rijksregisternummer. Niettemin is het mogelijk voor onderzoekers om toegang te krijgen tot alle gegevens van personen die een geslachtswijziging hebben laten doorvoeren in de Gemeentelijke Basisadministratie (van Beusekom and Kuyper 2018). België blijkt dus één van de weinige landen die – door de verwijzing naar het geboortegeslacht in de opbouw van nummers – jaarlijks data kan genereren over het aantal wijzigingen op jaarbasis.¹¹ In internationaal vergelijkend onderzoek is deze methode dan ook quasi onbruikbaar.

Een andere manier om genderdiversiteit in kaart te brengen is zich beroepen op klinische gegevens van hulpverleners die zorg verlenen aan mensen in het kader van hun gendertransitie (Conway 2001). Grote centra zoals het Centrum voor Seksuologie en Gender aan het UZ Gent, geven op jaarbasis weer hoeveel personen instromen met hulpvragen m.b.t. hun genderidentiteit. Deze ruwe data zijn echter niet beschikbaar voor onderzoekers of voor de overheid aangezien zorgverleners in het kader van hun beroepsgeheim deze informatie niet aan externen mogen doorgeven. De data zijn ook slechts een benadering van de populatie die last ervaart van de discrepantie tussen het toegekende geboortegeslacht en de beleefde genderidentiteit, en omvat dus niet de transgender personen die geen medische zorg wensen, of die er (nog) geen toegang tot hebben omwille van een veelheid aan redenen (financieel, medisch, sociaal, ...). In de laatste grote survey in België bij transgender personen, bleek dat 24.7% van de ondervraagde respondenten ($N = 534$) geen enkele psychologische of medische hulp had gezocht voor het transgenderthema (Motmans, Wyverkens et al. 2017).

Meer recent hebben zowel verschillende sociologen als psychologen pogingen gedaan om genderidentiteit in al zijn diversiteit en complexiteit te bevragen. Bauer (2012) onderscheidde het ervaren gender (hoe iemand zich voelt, tussen mannelijk en vrouwelijk), het geleefde of sociale gender (hoe iemand zich presenteert in het publieke leven) en tenslotte het conventionele man of vrouw zijn. De drie niveaus van bevraging waren noodzakelijk om verschillen te erkennen tussen hoe iemand zich diep in zijn/haar/hun binnenste voelt (d.i. de genderidentiteit), hoe men zich naar de buitenwereld presenteert (d.i. de genderexpressie) en het toegekende geboortegeslacht. Zoals hoger aangegeven dient bevolkingsonderzoek rekening te houden met deze notie van genderdiversiteit.

Als alternatief op de klassieke 'geslachtsvraag' in sociaal onderzoek, gebruiken verschillende recente sociaalwetenschappelijke onderzoeken een model met twee stappen waarbij men zowel vraagt naar

¹⁰ Zie voor een overzicht van de mogelijkheden en voorwaarden voor 'legal gender recognition' de Trans Rights Europe map van TGEU: <https://tgeu.org/trans-rights-europe-central-asia-map-index-2019/>

¹¹ Hoewel in heel wat andere landen deze data wel indirect te vinden zijn, bv in de UK worden de beslissingen van de rechtbanken per kwartaal gepubliceerd, zie https://www.gov.uk/government/statistics/tribunal-statistics-quarterly-january-to-march-2019?fbclid=IwAR0_ZI9YZwBpYLfHSYt4-P1sK7-eNDyILXtoMnyuMbXud1hYG-F11ZTtU6g

het geboortegeslacht als naar de ervaren genderidentiteit. De methode bepaalt iemands transgender of cisgender achtergrond op basis van deze twee vragen (The GenIUSS Group 2014). Hoe de ervaren genderidentiteit concreet wordt bevraagd, kent vele variaties (continue 5- of 7-puntslikertschalen, gesloten antwoordopties, open vraag, ..), en ook de antwoordopties kunnen verschillen naargelang de opzet van het onderzoek, de doelgroep (minderjarigen of meerderjarigen), en het woordgebruik in de lokale context. Het overgrote deel van onderzoek dat we in deze adviesnota bespreken focust zich op volwassenen, maar ervaringen van onderzoek bij jongeren wordt in hoofdstuk 3 apart besproken.

Er zijn kortom heel wat meer methodes beschikbaar om gender te bevragen en te onderzoeken dan de manieren die nu vaak gangbaar zijn in kwantitatief (bevolkings)onderzoek. In wat volgt zullen verschillende concrete toepassingen van sociaalwetenschappelijke methodes worden besproken, zowel in algemene steekproeven (hoofdstuk 3), als in doelgroep-specifieke studies (hoofdstuk 4).

3 INVENTARISATIE EN SCREENING VAN BESTAANDE METHODES EN ONDERZOEKEN MET BETREKKING TOT GENDERIDENTITEIT IN ALGEMENE STEEKPROEVEN

In België maar ook in het buitenland is al enige ervaring opgedaan met vragen naar transgenderachtergrond in bevolkingsonderzoeken. Zowel bij overheidsinstanties die zich bezighouden met bevolkingsstatistieken, zoals het Australian Bureau of Statistics, Canadian Statistics Bureau, Statistics New Zealand, de Amerikaanse federale overheid (zie bijvoorbeeld Bauer 2012, Ansara 2016, SOGI IWG 2016, SOGI IWG 2016), als in meer academisch gedreven onderzoeksprojecten (Wijsen, van Berlo et al. 2006, The GenIUSS Group 2014, de Graaf and Wijsen 2017). In de volgende paragrafen bespreken we deze 'goede praktijken' uit Nieuw-Zeeland (3.1), het Verenigd Koninkrijk (3.2), de Verenigde Staten (3.3), Nederland (3.4), Zweden (3.5), Taiwan (3.6), Australië (3.7) en tot slot België (3.8).¹² Aangezien deze studies enkel werden afgenomen bij volwassenen, besteden we in een laatste onderdeel specifiek aandacht aan het meten van genderidentiteit bij jongeren (3.9).

3.1 Nieuw-Zeeland

In 2015 heeft het Official Statistics System (OSS), Statistics New Zealand een statistische standaard ontwikkeld voor het meten van genderidentiteit (Statistics New Zealand 2015).¹³ Hiervóór werd al data verzameld over genderidentiteit, maar werd de optie 'transgender' opgenomen als één van de antwoordopties binnen een vraag over discriminatie op basis van seksuele oriëntatie (Statistics New Zealand 2014):

¹² Ook verscheidene andere landen hebben zich reeds bezig gehouden met het meten van genderidentiteit (Chili, Noorwegen, ...) (Anderssen, Sivertsen, Lonning, & Malterud, 2019; Centro Micro Datos, 2015), doch in minder mate, en worden daarom niet vermeld in dit rapport.

¹³ Zie voor meer informatie: <http://archive.stats.govt.nz/methods/classifications-and-standards/classification-related-stats-standards/gender-identity.aspx>

Looking at showcard 58, why do you think people discriminated against you when you were [iWhyDiscriminated]? You can choose as many as you need.

Showcard 58

- my skin colour
- my nationality, race or ethnic group
- the language I speak
- the way I dress or my appearance
- my gender (male or female)
- my age
- a disability or health issue I have
- my marital status (e.g. whether or not you are married or living with someone)
- my family status (e.g. whether or not you have children)
- my sexual orientation (e.g. lesbian / gay / straight /bisexual / **transgender**)
- what I do for a job
- my religious beliefs
- my political position
- other - please specify

Zoals eerder aangehaald in hoofdstuk 2, verwacht deze formulering de concepten seksuele oriëntatie en genderidentiteit en is daarom niet optimaal.

De huidig ontwikkelde statistische standaard bestaat uit een classificatie met twee niveaus, waarvan beiden de genderidentiteit bevragen. Afhankelijk van de specificiteit van het onderzoek (algemeen bevolkingsonderzoek of specifiek populatieonderzoek), wordt respectievelijk enkel level 1 of ook level 2 gebruikt:

Q: What gender do you identify as?

Level 1:

1. Male
2. Female
3. Gender diverse

Level 2:

1. Male
2. Female
3. Gender diverse not further specified
4. Transgender male to female
5. Transgender female to male
6. Gender diverse not elsewhere

Hierbij worden een aantal suggesties geformuleerd over het gebruik van de vragen (Statistics New Zealand 2015):

- Wanneer zowel het *toegewezen geboortegeslacht* als de *genderidentiteit* worden bevraagd, moet de vraag naar het toegewezen geboortegeslacht eerst aan bod komen. Ook moeten beide concepten duidelijk gedefinieerd worden zodat de respondent het onderscheid tussen beiden begrijpt.¹⁴
- De tweestapsmethode wordt hier, in tegenstelling tot het meeste onderzoek, niet aangeraden. De Nieuw-Zeelandse overheid stelt dat informatie over zowel het toegewezen geboortegeslacht als de genderidentiteit (zoals van nut binnen de gezondheidssector, of voor sociologisch onderzoek) erg persoonlijk kan zijn. Daarom zouden vragen over toegewezen geboortegeslacht en genderidentiteit enkel samen bevraagd mogen worden “*als er een goede reden is voor dergelijke informatie*”. De vraag naar het toegewezen geboortegeslacht mag volgens de standaard weggelaten worden.

Het onderzoek van Pega, Reisner et al. (2017) beoordeelden deze statistische standaard. Het gebruik van een eenstapsmethode kan volgens hen tot een serieuze onderschatting van de transgender populatie leiden, gezien een heel aantal transgender personen zich als man of vrouw identificeren, en niet als genderdivers. Level 1 maakt verder geen onderscheid tussen transgender binaire personen en non-binaire personen. Zelfs het meer genuanceerde tweede classificatieniveau heeft de beperking dat de categorie ‘gender diverse not further specified’ verschillende identiteiten kan omvatten, inclusief niet-Westerse identiteiten (zoals de Samoaanse fa’afafine) en de non-binaire identiteiten (zoals genderqueer). De term ‘genderdivers’ zal voor veel mensen ook nog onbekend zijn. Het is dus niet

¹⁴ De statistische dienst heeft bovendien een toelichting op haar website ‘[Frequently asked questions: Statistical standard for gender identity](#)’ gepubliceerd.

duidelijk in hoeverre transgender alsook cisgender personen deze term zouden begrijpen en onderschrijven. Deze beperkingen verminderen tot op zekere hoogte de validiteit, betrouwbaarheid, nauwkeurigheid en aanvaardbaarheid van genderidentiteitsgegevens die zijn verzameld met behulp van deze statistische standaard.

3.2 Verenigd Koninkrijk

Het Equalities Review van het Cabinet Office in het Verenigd Koninkrijk suggereerde in 2007 dat er significante lacunes bestonden binnen onderzoek, met name met betrekking tot transgender data (The Equalities Review 2007). Om in te gaan op deze suggestie heeft de Office for National Statistics (ONS) een eerste “trans data position paper” gepubliceerd in 2009 met een overzicht van de huidige wetten, mogelijke methodologische hiaten en kenmerken van vragen voor het onderzoeken van de transgender populatie (Thomas 2009). Een update van de paper werd in 2017 gepubliceerd (Office for national statistics 2017). Een aantal zaken worden aangekaart binnen dit onderzoek:

1. Gezinsonderzoek, waar één individu een vragenlijst invult voor alle leden van het gezin, is niet ideaal voor onderzoek naar transgender personen omwille van:
 - Bezorgdheden rond de acceptatie van dergelijke vragen en het begrijpen van de terminologie. Sommige gezinsleden kunnen zich niet comfortabel voelen bij het registreren van hun eigen partner/kind als transgender persoon;
 - De extra tijd die gezinsleden moeten besteden aan het invullen van extra vragen rond genderidentiteit;
 - Bezorgdheden over de gegevenskwaliteit omwille van de definitie van de transgender populatie;
 - Verschillende antwoorden naargelang de situatie (bijvoorbeeld iemand met een gezinslid met een Gender Recognition Certificate¹⁵ is in de UK niet verplicht om een transitie-geschiedenis te openbaren).

Een betere manier om informatie over transgender personen te verzamelen is, volgens de paper, via administratieve data (bestaande data over transgender personen) of gespecialiseerde surveys, specifiek gericht op onderzoek naar transgender personen.

2. Vragen naar genderidentiteit moeten geïncorporeerd worden binnen bevolkingsonderzoek omdat:
 - Er zo een betrouwbare schatting kan gemaakt worden van de transgender populatie;
 - Een herziening van de huidige Equality Act nodig is.
3. Een aantal methodologische hiaten die het includeren van vragen naar genderidentiteit bemoeilijken:

¹⁵ Een officiële aanpassing van de genderregistratie.

- Privacy en aanvaardbaarheid: transgender personen wantrouwen de opslag van gegevens door een overheidsinstantie. Anonimiteit moet dus echt gegarandeerd worden wanneer vragen rond genderidentiteit worden opgenomen in een vragenlijst.
- De wet: transgender personen zijn nog maar recent opgenomen in de Gender Recognition Act 2004 (sectie 22) (Burton 2004), waardoor discriminatie vaak slechts wordt aangepakt als men naar de rechtbank stapt. In België werd in 2014 de gender discriminatiewet herzien door het includeren van discriminatie op grond van genderidentiteit en genderexpressie naast discriminatie op basis van geslacht. Gezien dit ook vrij recent is kunnen dezelfde attitudes binnen de Vlaamse transgender bevolking van toepassing zijn.
- Complexiteit: zoals reeds in hoofdstuk 2 vermeld, is genderidentiteit allesbehalve vaststaand en onveranderlijk. Een vraag naar genderidentiteit moet dus gekaderd worden binnen de tijd en de plek waar het onderzoek plaatsvindt.
- Terminologie: mensen hanteren een verschillende terminologie voor hun genderidentiteit. Binnen de vragenlijst moet dus ruimte zijn voor variatie, waarbij rekening wordt gehouden met de hedendaagse terminologie (geen gebruik van termen die al gedateerd zijn zoals 'transseksualiteit' of 'transgenderisme').
- Te kleine steekproeven: gezien de transgender populatie slechts een klein deel van de bevolking uitmaakt, is het vaak moeilijk om een adequate groep transgender personen te bekomen wanneer men een onderzoek uitvoert. Ze verwijzen naar de manier waarop de EHRC studie (zie hieronder) genderidentiteit in kaart heeft gebracht en zo een significante proportie van de transgender populatie verzameld heeft.
- Te onduidelijke scope: hoe ruimer transgender wordt gedefinieerd, hoe minder duidelijk de groep afgebakend wordt en hoe minder bruikbaar de term is binnen onderzoek. Ook hier verwijzen de auteurs naar de EHRC studie, die een wijde range aan genderidentiteiten in kaart trachtte te brengen (Balarajan, Gray et al. 2011).

De Equality and Human Rights Commission (EHRC) heeft het National Centre for Social Research (NatCen) opdracht gegeven om een onderzoek uit te voeren om nieuwe genderidentiteitsvragen te ontwikkelen en cognitief te testen, vragen die 1) door overheidsinstanties kunnen worden gebruikt bij de monitoring van gelijkheid; en die 2) begrijpelijk zijn en beantwoord kunnen worden door mensen die transgender en niet-transgender zijn (Balarajan, Gray et al. 2011). Het project bestond uit drie fasen:

- Fase 1: het verzamelen van reeds bestaande vragen voor het meten van genderidentiteit.
- Fase 2: focusgroepen om de visie van transgender- en niet-transgender deelnemers op de vragen te onderzoeken.
- Fase 3: cognitieve interviews om de vragen te testen, te verfijnen en opnieuw te testen.

Het resultaat van dit onderzoek is een lijst van vier eenvoudige en overzichtelijke vragen die in elke survey een plaats kunnen krijgen. Het belang van een goed geschreven inleidende tekst wordt hierbij

benadrukt: het is immers belangrijk om uit te leggen waarom deze data verzameld worden, hoe de privacy beschermd zal worden en hoe respect voor de antwoorden van de deelnemers door de organiserende instantie zal verzekerd worden (Balarajan, Gray et al. 2011). De eerste twee vragen zijn eerder bedoeld voor bevolkingsonderzoek, de laatste twee vragen geven additionele informatie over het transitieproces van transgender personen:

Q1 At birth were you described as...

Please tick one option

- Male
- Female
- Intersex
- I prefer not to say

Q2 Which of the following describes how you think of yourself? Please tick one option

- Male
- Female
- In another way: _____

Q3 Have you gone through any part of a process (including thoughts or actions) to change from the sex you were described as at birth to the gender you identify with, or do you intend to? (This could include changing your name, wearing different clothes, taking hormones or having any gender reassignment surgery).

- Yes → Please go to Q4
- No → End.

Q4 Continuing to think about these examples, which of the following options best applies to you? Please tick one option

- I am thinking about going through this process
- I am currently going through this process
- I have already been through this process
- I have been through this process, then changed back
- None of the above _____
- I prefer not to say

De inclusie van de optie 'prefer not to say' wordt als positief onthaald, maar de toevoeging van intersekse als optie bij de geboorte zou voor België (en vele andere landen waaronder trouwens de UK zelf) niet opgaan, omdat dit geen juridische optie is bij de geboorte. De vraagstelling zelf ("*at birth you were described as...*") is ook vaag, men kan dit interpreteren als een medische beschrijving zoals uitgesproken of gedocumenteerd door artsen, of een juridische zoals opgetekend in de geboorteakte. Vraag 3 en 4 – bedoeld om meer te weten over zij wiens genderbeleving niet strookt met de optekening bij de geboorte, zijn zeer breed geformuleerd en bevatten zowel sociale als medische aspecten van een transitie, waardoor ze verder in een mogelijke analyse moeilijk bruikbaar zijn.

3.3 Verenigde Staten

In de Verenigde Staten zijn er inmiddels verschillende bevolkingsstudies die vragen over genderidentiteit hebben opgenomen: de Population Assessment of Tobacco and Health (PATH)

(Westat 2017), the Health Center Patient Study (HCPS) (Bureau of Primary Health Care 2017), de National Adult Tobacco Survey (NATS) (Centers for Disease Control and Prevention 2015), de National Health Interview Survey (NHIS), de National Crime Victimization Survey (NCVS) (Bureau of Justice Statistics 2016) en de Behavior Risk Factor Surveillance System (BRFSS) (SOGI IWG 2016, Centers for Disease Control and Prevention 2017).

De **PATH-studie** bijvoorbeeld, een grote, longitudinale, interview-gebaseerde populatiestudie ($N = 49.000$), vraagt expliciet of iemand zich identificeert als een transgender persoon (Westat 2017). Enkel indien de respondent ja aanduidt wordt de tweede vraag getoond. Alle andere respondenten worden als cisgender gecodeerd.

1. Some people describe themselves as transgender when they experience a different gender identity from their sex at birth. For example, a person born into a male body, but who feels female or lives as a woman would be transgender.

Do you consider yourself to be transgender?

- Yes
- No
- Don't know
- Refused

2. Do you consider yourself to be male-to-female, female-to-male, or non-conforming?

- Yes, Transgender, male to female
- Yes, Transgender, female to male
- Yes, Transgender, gender nonconforming
- No
- Not sure
- Don't know
- Refused

Het concept 'transgender' wordt hier gedefinieerd, maar andere identiteiten naast het identificeren met de term transgender worden verder niet bevraagd. Non-binaire identiteiten vallen hier buiten het onderzoeksspectrum, gezien alle respondenten die 'No' antwoorden op de eerste vraag, als cisgender worden gecodeerd. Ook transgender personen die zich niet als transgender maar als man of vrouw benoemen, zouden 'nee' kunnen antwoorden of aangeven het niet te weten, en worden dus als cisgender gelabeld.

In het Amerikaanse **Behavioral Risk Factor Surveillance System (BRFSS)** (Centers for Disease Control and Prevention 2017) (BRFSS – het grootste jaarlijkse gezondheidsonderzoek in de VS) wordt geen gebruik gemaakt van de twee vragen zoals in de PATH-studie, maar worden beide vragen samengevoegd tot één enkele vraag.

Some people describe themselves as transgender when they experience a different gender identity from their sex at birth. For example, a person born into a male body, but who feels female or lives as a woman would be transgender. Do you consider yourself to be transgender?

- Yes, Transgender, male-to-female
- Yes, Transgender, female-to-male
- Yes, Transgender, gender nonconforming
- No

In totaal antwoordden 131 deelnemers van de 28.176 volwassenen 'ja' op deze vraag, wat overeenkomt met een percentage van 0.5% (Conron, Scott et al. 2012). In 2014 werd dezelfde BRFSS-vraag aangenomen door 19 staten en het grondgebied van Guam. Trans individuen vormden 0.53% van de deelnemers op alle deelnemende plaatsen (Crissman, Berger et al. 2017). Deze schatting was gebaseerd op in totaal 691 reacties, waarvan 363 deelnemers zichzelf als 'man-naar-vrouw' identificeerden, 212 als 'vrouw-naar-man', terwijl de overige 116 deelnemers zich identificeerden als gender non-conforming.

Het aantal missings was hier laag (bijvoorbeeld lager dan de vraag naar inkomen of de vraag naar seksuele oriëntatie). Een probleem met deze vraag is echter dat transgender personen die zichzelf niet (meer) als transgender identificeren (bijvoorbeeld personen die een medische transitie hebben ondergaan en zichzelf als man of vrouw zien in plaats van als trans man of trans vrouw) hier niet mee geïdentificeerd worden. Deze methode lijkt dus minder ideaal dan de tweestapsmethode, maar kan wel een optie zijn op het moment dat de tweestapsmethode niet mogelijk is (The GenIUSS Group 2014).

Tate, Ledbetter et al. (2013) hebben voor het eerst een onderzoek uitgevoerd naar de *validiteit* van het stellen van één vraag versus twee vragen voor het in kaart brengen van genderidentiteit. Drie studies ($N = 990$) werden uitgevoerd. Studie 1 ($n = 238$) evalueerde de methode met één vraag ("What is your gender?" met antwoordopties 'female', 'male', 'transgender' of 'other'). Twee personen kozen hier transgender (0.8%). Studie 2 ($n = 364$) gebruikte twee vragen ("What is your current gender?", met antwoordopties 'female', 'male', 'transgender', 'genderqueer' of 'intersex', en "What gender were you assigned at birth?" met antwoordopties 'female', 'male' of 'intersex'). Zes personen gaven aan dat hun geboortegeslacht anders was dan hun genderbeleving (1.7%). Studie 3 ($n = 388$) ging dezelfde tweestapsmethode aftoetsen in de algemene bevolking in plaats van onder studenten zoals in studie 1 en 2 gebeurde.

Uit het onderzoek bleek dat het stellen van slechts één vraag leidde tot meer missing data voor transgender en 'other' opties. De methode met twee vragen werd door iedereen ingevuld (geen missing data) en de respons was tweemaal zo groot in vergelijking met studie 1. Studie 3 toonde verder aan dat de twee vragen-methode ook werkte binnen de algemene populatie. De auteurs concluderen dat de twee-vragen methode een goed instrument is voor het identificeren van

transgender (alsook cisgender) personen. Nadien hebben een heel aantal onderzoekers dezelfde conclusies kunnen trekken over de tweestapsmethode (Cahill, Singal et al. 2014, The GenIUSS Group 2014). Bijvoorbeeld Lombardi and Banik (2016) onderzochten de tweestapsmethode, met een specifieke focus op de interpretatie van de vragen door de participanten. Zowel transgender als cisgender respondenten vonden de vragen eenvoudig en duidelijk.

Ook bij jongvolwassenen is deze methode te gebruiken. Reisner en collega's voerden hiertoe een secundaire analyse uit van de **Growing Up Today Study (GUTS)**, een prospectief cohort van Amerikaanse jongvolwassenen dat in 2005 op een gemiddelde leeftijd van 21 jaar werd gerekruteerd (Reisner, Conron et al. 2014). In samenwerking met het GUTS-team werd de tweetraps genderidentiteitsmaatregel toegevoegd aan de enquête van 2010. In de GUTS-enquête kreeg de tweede vraag de antwoordopties 'Vrouw', 'Man', 'Transgender' en 'Identificeer me niet als vrouw, man of transgender'. Onder 7.831 respondenten van de enquête rapporteerden 26 (0.33%) een genderidentiteit die verschilde van hun geslacht dat bij de geboorte was toegewezen. Daarvan vertoonden 7 (0.09%) een 'cross-sekse identiteit', 5 (0.06%) identificeerde zichzelf als transgender en 14 (0.18%) rapporteerden een identiteit die het meest consistent was met de niet-binaire categorie.

3.4 Nederland

Een eerste aanzet om het concept genderidentiteit te bevragen, werd gegeven in het representatieve panelonderzoek 'Seksuele Gezondheid in Nederland' (Bakker and Vanwesenbeeck 2006). In deze 5-jaarlijkse survey werd in 2006 voor het eerst aan alle deelnemers gevraagd in hoeverre zij zich psychisch als man en als vrouw ervaren, en dit op een schaal van 1 (= helemaal niet) tot 5 (= helemaal wel). Deze vraagstelling werd gebaseerd op het Amerikaans onderzoek van Bockting et al. (2009) waar werd gekozen voor een 7-puntschaal (1 = not at all, 7 = very much), en waaraan tevens een vraag naar sociale genderrol was gekoppeld (zoals gebruikt in 'Beyond the box', zie 3.8.2). Deelnemers die in het begin van de vragenlijst aangaven bij hun geboorte man te zijn, zijn de volgende vragen gesteld:

Kunt u aangeven in hoeverre u zich psychisch man voelt?				
Helemaal niet				Helemaal wel
1	2	3	4	5

Deelnemers die aan het begin als geboortegeslacht 'vrouw' hebben ingevuld, is een vrouwelijk equivalent van de vragen gesteld.

Kuyper (2006) stelde vast dat 0.5% van de Nederlandse mannen en vrouwen een 'teggengestelde genderidentiteit' rapporteerde: zij ervaren zich aanzienlijk sterker van de andere dan van de eigen sekse (later herdoopt tot 'genderincongruentie'). Daarnaast stelde zij bij 5.1% van personen met het geboortegeslacht 'man' en bij 5.0% van de personen met het geboortegeslacht 'vrouw' een

'ambivalente' genderidentiteit vast waarbij de scores even hoog waren voor het zich psychisch als van de andere dan als van de eigen sekse te ervaren. De auteur geeft wel aan dat er verschillen zijn tussen dit onderzoek en het voorkomen van 'genderdysforie', waarvoor nog aanvullende informatie over de beleving van incongruenties nodig zou zijn. Bovendien werden heel wat antwoordcombinaties niet meegerekend in de analyse, zoals bijvoorbeeld een score van 'helemaal niet' op de vraag naar het zich psychisch vrouw voelen in combinatie met 'helemaal niet' op de vraag naar het zich psychisch man voelen. Deze antwoordcombinaties werden dus buiten beschouwing gelaten bij de interpretatie van de resultaten.

In 2011 vond een volgende editie plaats van de "Seksuele Gezondheid in Nederland" bevraging. De gebruikte methode van 2006 werd hernomen maar uitgebreid met bijkomende vragen met betrekking tot het ervaren van genderdysforie en wens tot medische aanpassing van het geboortegeslacht aan het gewenste en/of ervaren geslacht (Kuyper 2012). De cijfers met betrekking tot genderambivalentie lagen lager dan in 2006, nl. 4.7% voor personen met het geboortegeslacht 'man' en 3.2% voor personen met het geboortegeslacht 'vrouw'. Gevoelens van genderincongruentie lagen dan weer hoger dan in 2006: 1.1% voor personen met het geboortegeslacht 'man' en 0.9% voor personen met het geboortegeslacht 'vrouw'. Genderdysforie werd hier voor het eerst gemeten met de vraag naar het hebben van een hekel aan het mannen- of vrouwenlichaam en een vraag naar in hoeverre zij operaties zouden willen om (meer) vrouw dan wel (meer) man te worden (1 = beslist wel, 4 = beslist niet). *"Op basis van deze vragen zijn de percentages personen met genderdysforie gevoelens (score 1 of 2 op de vraag naar hekel aan het lichaam) en personen met een medische behandelwens (score 1 of 2 op de vraag naar de wens tot hormonen en/of operatie)"* (Kuyper 2012).

- Van de groep personen met een mannelijk geboortegeslacht rapporteert 1.0% een ambigue genderidentiteit én onvrede met het eigen mannenlichaam, voor de groep met een vrouwelijk geboortegeslacht ligt dit percentage op 0.6%. Daarnaast rapporteert zowel 0.3% van beide groepen een incongruente genderidentiteit én een onvrede met het eigen lichaam.
- Meer personen met een mannelijk geboortegeslacht dan met een vrouwelijk geboortegeslacht rapporteren een behoefte aan hormonen of operaties: 0.7% versus 0.2% in de genderambivalente groep, en 0.3% versus 0.05% in de genderincongruente groep.

Hierbij kunnen we enkel bedenkingen formuleren. Ten eerste is het mogelijk dat de vraag of men zich psychisch man of vrouw voelt door sommige respondenten geïnterpreteerd is als een vraag naar genderrol (vindt iemand dat hij 'mannelijk' of 'vrouwelijk' is) in plaats van als een vraag naar genderidentiteit (in welke mate vindt iemand dat hij man of vrouw is) (Nikkelen, de Graaf et al. 2016). De vraag naar genderrol werd echter niet opgenomen in deze surveys, in tegenstelling tot in de Amerikaanse studie van Bockting, Benner et al. (2009) of de Belgische studie van Dierckx, Motmans et al. (2014). Ten tweede is een vraag naar onvrede met het eigen lichaam slechts één van de vele diagnostische criteria voor het bepalen van genderdysforie volgens de DSM 5 (American Psychiatric Association 2013) en geldt deze niet als een alomvattend criterium voor het stellen van de diagnose genderdysforie. Personen wiens onvrede met het eigen lichaam leidt tot een onbehagen zoeken

hiervoor vaak, maar niet altijd, medische hulp. De personen die in de groepen 'incongruentie' of 'ambivalente' genderidentiteit vallen, hebben bijgevolg mogelijks deze stappen reeds doorlopen en ervaren geen onvrede (meer), of hebben dit mogelijks zelfs nooit ervaren. De uitkomsten moeten dus met de nodige voorzichtigheid worden geïnterpreteerd. Ten derde is ook de vraag naar behandelwens (behoefte aan hormonen/operaties) enkel geformuleerd als in de toekomstige wijze, waardoor personen die reeds behandelingen ondergingen hier negatief op antwoorden, en dus worden gemist. Desalniettemin maken deze uitkomsten wél erg duidelijk dat de ervaringen van een incongruente of ambivalente genderidentiteit veel frequenter zijn dan het aantal personen dat een medisch traject doorliep of wenst te doorlopen.

Het meest recente 'Seksuele Gezondheid in Nederland' onderzoek dateert uit 2017, waar opnieuw vragen naar genderidentiteit werden geïncorporeerd (de Graaf and Wijsen 2017). Hier werd echter een andere methode gehanteerd en werd afgestapt van de 5-puntslikertschalen. Aan respondenten werd gevraagd of ze zich man, vrouw, beide, geen van beide, geen idee of iets anders voelen (slechts één antwoord mogelijk).

Tabel 1. Genderidentiteit (geslacht volgens het eigen gevoel) (%)

	% Respondenten met mannelijk geboortegeslacht	% Respondenten met vrouwelijk geboortegeslacht
Gelijk aan geboortegeslacht	98.4	98.4
Andere geslacht	0.3	0.3
Zowel man als vrouw	0.4	0.8
Geen man en ook geen vrouw	0.3	0.2
Dat weet ik (nog) niet	0.3	0.1
Anders	0.3	0.3

Bron: de Graaf & Wijsen, 2017: p. 68.

Uit de analyses bleek dat 1.6% van de mensen met geboortegeslacht man en geboortegeslacht vrouw zich niet volledig of uitsluitend identificeert met het geboortegeslacht. Details zijn in bovenstaande tabel terug te vinden. Deze vraag naar genderbeleving werd opgevolgd door een bijkomende vraag naar het hebben ondergaan van een geslachtsaanpassende behandeling. *“Van de 222 personen wiens genderidentiteit niet (geheel) overeenkomt met hun geboortegeslacht geven zes personen aan een geslachtsaanpassende behandeling te hebben gehad”* (Van Lisdonk and Nikkelen 2017).

3.5 Zweden

Een recent bevolkingsonderzoek evalueerde het aandeel transgender personen onder 50.157 volwassen inwoners van de provincie Stockholm, Zweden (Ahs, Dhejne et al. 2018). Het totale aandeel werd bepaald door de deelnemers de volgende vraag te stellen: *“I would like hormones or surgery to be more like someone of a different sex”*. Twee aanvullende items die werden onderzocht, waren bedoeld om personen te identificeren die genderincongruentie ervaren: *“I feel like someone of a different sex”* en *“I would like to live as or be treated as someone of a different sex”*. Elk item volgde een 4-puntslikert-schaal. Met behulp van weging om rekening te houden met het gestratificeerd steekproefdesign, rapporteerden de auteurs dat de wens voor hormoontherapie of een geslachtsaanpassende behandeling voor 0.5% van de deelnemers aanwezig was. Individuen die aangaven zich aanzienlijk sterker de andere dan de eigen sekse te voelen en degenen die wilden leven als of behandeld wilden worden als een persoon van de andere sekse, maakten respectievelijk 2.3% en 2.8% uit van de totale steekproef.

3.6 Taiwan

Een onderzoek onder universiteitsstudenten met een gemiddelde leeftijd van 19,6 jaar in Taiwan (Lai, Chiu et al. 2010) maakte gebruik van een zelfrapportage instrument voor volwassenen ($N = 5010$). Zelfgerapporteerde 'genderdysforie' werd bepaald op basis van de stelling *"I wish I was the opposite sex"*. Antwoorden 'often' en 'very often' werden geïnterpreteerd als genderdysforie. Het gebruik van deze vrij losse definitie leverde een hoog schatting op van het aandeel transgender personen: 1.9% voor personen met geboortegeslacht man en 7.3% voor personen met geboortegeslacht vrouw.

3.7 Australië

Tot 2009 heeft Australië, meer specifiek het Australian Bureau of Statistics (ABS) geen informatie verzameld over genderidentiteit (Statistics New Zealand 2014). In 2009 publiceerde de Australian Human Rights Commission 'The sex and gender diversity project' (the Australian Human Rights Commission 2009). Dit project focuste zich op de juridische genderherkenning voor transgender personen. Eén aanbeveling focuste zich ook op het includeren van vragen naar genderidentiteit: *"De federale regering zou zich moeten focussen op het ontwikkelen van nationale richtlijnen voor het verzamelen van informatie over geslacht en gender"*. In 2011 en 2016 is er vervolgens data verzameld door de ABS over genderidentiteit (Australian Bureau of Statistics 2016). Naast een vraag over toegewezen geboortegeslacht werd een vraag naar genderidentiteit toegevoegd:

What is your sex? Please [tick/mark/select] one box.

- Male
- Female
- Other, please specify _____

What is your gender? Please [tick/mark/select] one box.

- Male
- Female

Dezelfde item-opties werden gegeven bij de vraag over toegewezen geboortegeslacht. Om rekening te kunnen houden met missing data en onduidelijke antwoorden bij de 'other' optie, werd achteraf een optie toegevoegd met 'not stated/inadequately described'. Dit resulteerde in vier categorieën voor geboortegeslacht en genderidentiteit: 'man', 'woman', 'other' en 'not stated/inadequately described'. De eerste twee categorieën fungeren voor diegenen waar er een duidelijke correlatie is tussen het geboortegeslacht en de genderidentiteit (vb. toegewezen geboortegeslacht is man en genderidentiteit is man). Het label 'other' wordt gebruikt voor het deel van de populatie dat zich identificeert met een

genderidentiteit incongruent aan het toegewezen geboortegeslacht (vb. toegewezen geboortegeslacht is man en genderidentiteit is vrouw of 'other'). Deze standaard beveelt ook aan om een 'specificeer' mogelijkheid op te nemen voor de 'other' categorie die de respondenten de mogelijkheid geeft om hun geboortegeslacht en/of genderidentiteit te beschrijven op een manier waar ze zich zelf comfortabel bij voelen. Tot nu toe zijn er nog geen definitieve cijfers aan de hand van deze standaard gepubliceerd.

3.8 België/Vlaanderen

Ook in België en Vlaanderen vonden reeds enkele studies plaats waarbij een of meerdere vragen naar genderidentiteit werden opgenomen.

3.8.1 Sexpert

Het Strategisch Basis Onderzoek (SBO) studie "Sexpert" (2011-2012) vormde het eerste representatieve onderzoek naar seksuele gezondheid in Vlaanderen (Buysse, Caen et al. 2013). Het basiswerk is het resultaat van een bevraging van 1832 Vlamingen tussen 14 en 80 jaar oud over verschillende aspecten van hun seksuele gezondheid. De focus van het onderzoek ligt niet alleen op seksuele ervaringen, beleving en praktijken, maar heel wat aandacht gaat ook uit naar de relationele en sociale context waarbinnen deze ervaringen zich voordoen.

Gender wordt hier geoperationaliseerd door een vraag hoe vrouwelijk of mannelijk men zich voelt, gedraagt of eruit ziet. Deze vraag is gebaseerd op de Welebi-studie (Schoonacker, Dumon et al. 2009), maar werd hier ingekort. De zes items worden beantwoord op een 5-puntslikertschaal. Deze vragen worden aan alle respondenten voorgelegd.

SV1. Duid aan in welke mate je al dan niet eens bent met de volgende uitspraken.

(Helemaal oneens – Eerder oneens – Noch eens, noch oneens – Eerder eens – Helemaal eens)

1. Ik voel me vrouw
2. Ik voel me man
3. Ik zie er vrouwelijk uit
4. Ik zie er mannelijk uit
5. Ik wou dat ik meer vrouwelijk was
6. Ik wou dat ik meer mannelijk was

Met deze items worden drie aspecten in kaart gebracht: genderidentiteit (eerste twee items), genderrol (item 3 en 4) en gender non-conformiteit (item 5 en 6). Resultaten werden onderverdeeld in twee groepen, naargelang toegewezen geboortegeslacht. De volgende tabellen werden gegenereerd:

Tabel 2. Genderidentiteit, genderrol en gender non-conformiteit, bij mannen (SV1) (N = 909) (%)

	Helemaal oneens	Eerder oneens	Noch eens, noch oneens	Eerder eens	Helemaal eens	N
1. Ik voel me vrouw	95.3	2.9	0.4	0.5	1.0	898
2. Ik voel me man	1.6	0.7	0.1	3.6	94.0	904
3. Ik zie er vrouwelijk uit	91.0	6.6	1.4	0.3	0.7	897
4. Ik zie er mannelijk uit	2.0	0.2	0.7	13.6	83.5	904
5. Ik wou dat ik meer vrouwelijk was	91.4	2.9	3.4	1.1	1.3	894
6. Ik wou dat ik meer mannelijk was	38.3	10.7	27.7	10.7	12.8	884

Bron: Buysse, Enzlin et al. (2013).

Tabel 3. Genderidentiteit, genderrol en gender non-conformiteit, bij vrouwen (SV1) (N = 916) (%)

	Helemaal oneens	Eerder oneens	Noch eens, noch oneens	Eerder eens	Helemaal eens	N
1. Ik voel me vrouw	1.2	0.3	2.0	11.0	85.5	915
2. Ik voel me man	93.2	4.3	0.8	0.6	1.1	907
3. Ik zie er vrouwelijk uit	1.2	0.6	3.2	22.9	72.1	915
4. Ik zie er mannelijk uit	90.3	6.2	1.7	1.3	0.5	907
5. Ik wou dat ik meer vrouwelijk was	43.2	17.2	18.8	12.1	8.6	891
6. Ik wou dat ik meer mannelijk was	90.7	4.8	3.4	0.8	0.3	898

Bron: Buysse, Enzlin et al. (2013).

Een persoon werd als ambivalent beschouwd als hetzelfde antwoord werd gegeven op de eerste twee items (scores 1-1; 2-2; 3-3; 4-4; en 5-5), terwijl een incongruente genderidentiteit werd weerspiegeld in een hogere score op het item dat het andere geslacht weerspiegelt dan het gevoel van het toegewezen geboortegeslacht (scores 1-2; 1-3; 1-4; 1-5; 2-3, 2-4; 2-5; 3-5; 4-5). (Hierbij werd dus de methode gehanteerd zoals Kuyper in Nederland, zie hoger) Genderambivalentie verwijst hier naar het even sterke identificeren met het eigen toegewezen geboortegeslacht als met het andere geboortegeslacht, genderincongruentie verwijst naar het sterker identificeren met het andere geboortegeslacht dan het eigen toegewezen geboortegeslacht (Van Caenegem, Wierckx et al. 2015).

Dit onderzoek toonde aan dat 2.2% van de respondenten met een mannelijk geboortegeslacht, en 1.9% van de respondenten met een vrouwelijk geboortegeslacht een ambivalente genderidentiteit bezat. Daarenboven rapporteerde 0.7% van de mannen en 0.6% van de vrouwen een genderincongruente genderidentiteit. **In totaal kon dus 2.9% van de groep met een toegewezen mannelijk geboortegeslacht en 2.5% van de groep met een toegewezen vrouwelijk geboortegeslacht als genderdivers worden beschouwd.**

Tabel 4. Genderbeleving naar toegewezen geboortegeslacht (N = 1825)

	% Respondenten met mannelijk geboortegeslacht	% Respondenten met vrouwelijk geboortegeslacht
Cisgender	97.1	97.5
Gender incongruent	0.7	0.6
Gender ambigu	2.2	1.9

3.8.2 Beyond the Box

In 2013 werd een grootschalig onderzoek uitgevoerd over de houding van de Belgische bevolking met betrekking tot seksisme, homofobie en transfobie (Dierckx, et al., 2014). Hier werd in een convenience sample gepeild naar deze attitudes, en bovendien werd de genderidentiteit van respondenten, alsook de genderrol, de seksuele oriëntatie en het toegewezen geboortegeslacht in kaart gebracht. Er werd tijdens de dataverzamelingsperiode actief bijkomend reclame gemaakt voor de studie op diverse LGBTIQ-evenementen, zodat gewaarborgd kon worden dat er voldoende holebi's en transgender personen zouden deelnemen aan het onderzoek.

Een eerste vraag peilde naar het geboortegeslacht en vervolgens werd naar een mogelijke intersekse conditie gepeild:

Q8. Bij uw geboorte werd u geregistreerd als: ...

- M
- V

Q9. Is er bij u ooit, bij geboorte of op een later tijdstip, een vorm van interseksualiteit vastgesteld?

- Ja
- Nee
- Weet ik niet

Indien op voorgaande vraag positief werd geantwoord:

Kunt u omschrijven welke vorm van interseksualiteit bij u is vastgesteld?

Vervolgens, in een tweede stap, werd er gevraagd naar of men zichzelf al dan niet eerder mannelijke, dan wel vrouwelijke genderrollen toeschreef. Deze vraag bestond dan uit twee 7-puntslikertschalen: een schaal die vroeg naar de mannelijke genderrol en een schaal die vroeg naar de vrouwelijke genderrol. Elke respondent kreeg beide schalen gepresenteerd, maar de volgorde was afhankelijk van het aangegeven geboortegeslacht (beginnende met de genderrol aansluitend bij het toegewezen geboortegeslacht), overeenkomstig de methode gebruikt door Bockting et al. (2009). Op een gelijkaardige manier werd naar de genderidentiteit van de respondent gevraagd. Hierbij bestonden eveneens twee schalen, waarvan tevens de volgorde afhankelijk van het ingevulde oorspronkelijke geboortegeslacht.

Q11-Q12. In onze maatschappij worden bepaalde rollen, houdingen en manieren aan mannen en vrouwen toegeschreven. Kunt u aangeven in hoeverre u van zichzelf vindt dat u interesses, rollen, houding en manieren hebt die traditioneel als mannelijk/vrouwelijk worden benoemd?

Helemaal niet						Helemaal wel
1	2	3	4	5	6	7

Q13-Q14. Veel mannen/vrouwen voelen zich duidelijk man/vrouw. Voor sommigen is dat niet meer of minder het geval. Kunt u aangeven in hoeverre u zich psychisch man/vrouw voelt?

Helemaal niet						Helemaal wel
1	2	3	4	5	6	7

Ten slotte vroeg men ook hoe de respondent zichzelf zou identificeren. Een lijst met verschillende antwoordopties werd voorgelegd, maar respondenten konden ook via een open antwoordmogelijkheid zelf een identiteit toevoegen. Slechts één antwoord was mogelijk. Ook hier werd bij de volgorde en invulling van de antwoordopties rekening gehouden met het aangeduide geboortegeslacht.

Q15. Hoe identificeert u zichzelf op dit moment?

- Man
- Vrouw
- Man/vrouw die aan travestie doet
- Genderqueer, polygender, genderfluïde
- Transvrouw/man
- Anders: _____
- Ik weet het niet

In de uiteindelijke steekproef had 55.1% van de respondenten het vrouwelijke geboortegeslacht en 44.9% het mannelijke geboortegeslacht.¹⁶

Aangezien hier werd gewerkt met een 7-puntslikertschaal i.p.v. een 5-puntslikertschaal zoals in Sexpert, werd een striktere indeling toegepast voor het bepalen van de genderincongruente en genderambivalente groep. Om deze veelheid aan data (N = 5624) te interpreteren werd eerst de schaal tegenovergesteld aan het geboortegeslacht omgekeerd gecodeerd. In stap twee werden de scores op beide schalen omtrent de genderidentiteit (een mannelijke en een vrouwelijke schaal) opgeteld om zo één continue variabele 'genderidentiteit' te construeren met scores van 1 tot 14 (hoe hoger de score, hoe meer men zich man voelt, hoe lager de score, hoe meer men zich vrouw voelt). De scores op deze schaal werden vervolgens gehercodeerd naar een categorische variabele 'genderidentiteit' en in drie groepen gedeeld: een groep die zich eerder mannelijk identificeert (43.2%), een groep die zich eerder vrouwelijk identificeert (54.2%) en een groep die zich noch mannelijk, noch vrouwelijk identificeert (2.6%) (Dierckx, Motmans et al. 2014). De onderzoekers beschikten zodoende

¹⁶ De vraag over de intersekse conditie werd slechts sporadisch ingevuld en deze respondenten werden gehercodeerd als missings wegens hun kleine aantallen.

over zowel een continue variabele 'gender' als over een categorische variabele 'genderidentiteit'. Deze laatste liet ruimte voor de non-binaire, genderfluïde of genderdiverse respondenten.

De combinatie van de categorisatie onder deze variabele 'genderidentiteit' met het toegewezen geboortegeslacht stelden de onderzoekers verder in staat om een vergelijking te maken tussen cisgender, genderincongruente en genderambigue personen.¹⁷ De resultaten gaven aan dat 3.8% van de groep met een mannelijk geboortegeslacht en 1.1% van de groep met een vrouwelijk geboortegeslacht als genderincongruent werd benoemd, en 2.1% van de groep met een mannelijk geboortegeslacht en 3.1% van de groep met een vrouwelijk geboortegeslacht als genderambigu. **In totaal kon dus 5.9% van de groep met toegewezen mannelijk geboortegeslacht en 4.2% van de groep met een toegewezen vrouwelijk geboortegeslacht als genderdivers worden beschouwd.**

Tabel 5. Genderbeleving naar toegewezen geboortegeslacht (N = 5624)

	% Respondenten met mannelijk geboortegeslacht	% Respondenten met vrouwelijk geboortegeslacht
Cisgender	94.1	95.8
Genderincongruent	3.8	1.1
Genderambigu	2.1	3.1

Bron: Dierckx, Motmans et al. (2014).

De hogere percentages genderincongruente en genderambivalente personen kan toegewezen worden aan de andere aard van respondentenwerving; bij het Beyond the box onderzoek werd immers ook actief gecommuniceerd in LGBTIQ+ gemeenschappen. Als we dezelfde methode als in het Sexpert onderzoek toepassen, verkrijgen we nog veel hogere percentages genderincongruente en genderambivalente respondenten zoals weergegeven in onderstaande tabel, en komen we op 9.9% en 9.1% genderdiverse respondenten van het respectievelijk mannelijke of vrouwelijke geboortegeslacht.

Tabel 6. Genderbeleving naar toegewezen geboortegeslacht (N = 5624) volgens Sexpert-methode

	% Respondenten met mannelijk geboortegeslacht	% Respondenten met vrouwelijk geboortegeslacht
Cisgender	90.1	90.9
Genderincongruent	5.9	3.2

¹⁷ Cisgender personen (geboortegeslacht = genderidentiteit), transgender personen (geboortegeslacht = man + genderidentiteit = vrouw OF geboortegeslacht = vrouw + genderidentiteit = man) en de rest groep gender ambigue personen (genderidentiteit = gender ambigu).

Genderambigu	4.0	5.9
---------------------	-----	-----

De vraag naar zelfidentificatie werd als controlevariabele voor de nieuwe aangemaakte variabelen gebruikt. De respondenten werden een lijst van mogelijke identiteitslabels gepresenteerd en gevraagd de meest passende aan te duiden die op dat moment op hen van toepassing was. Hierbij valt op dat voorgaande percentages voor zij die een genderidentiteit hebben die congruent is met het toegewezen geboortegeslacht (% cisgender) relatief gelijkaardig zijn aan de percentages respondenten die een mannelijk geboortegeslacht hebben en zichzelf omschrijven als man (94.1% versus 93.3%) en de respondenten die een vrouwelijk geboortegeslacht hebben en zichzelf omschrijven als vrouw (95.8% versus 95.2%). Voor zij die zich anders dan hun geboortegeslacht omschrijven zien we echter dat respondenten die een gender ambigue genderidentiteit hebben, zichzelf (MGG: 42 van de 55 en VGG: 86 van de 97) meestal congruent omschrijven met het toegewezen geboortegeslacht. Dit wil dus zeggen dat er omgekeerd ook verschillende respondenten waren die een genderidentiteit hebben conform met hun geboortegeslacht, maar zichzelf niet louter als man of vrouw zouden omschrijven. Het verschil tussen het bevragen van een psychologisch construct (genderidentiteit) of het vragen naar een identiteitslabel blijken duidelijk aparte vragen te zijn, gelijkaardig met het vragen naar seksuele aantrekkings en zelfbenoeming als het gaat over seksuele oriëntatie.

Tabel 7. Zelfidentificatie, geboortegeslacht (N = 5624)

Zelfidentificatie	% Respondenten met mannelijk geboortegeslacht	% Respondenten met vrouwelijk geboortegeslacht
Man	93.3	95.2
Vrouw	1.6	0.5
Man/vrouw die aan travestie doet	0.9	0.1
Genderqueer, polygender, genderfluïde	0.9	1.6
Trans vrouw/trans man	1.1	0.5
Anders	1.7	1.6
Ik weet het niet	0.5	0.5

Bron: Dierckx, Motmans et al. (2014).

De antwoordoptie 'anders' werd verhoudingsgewijs vaak aangeduid door respondenten. "Een blik op deze open antwoorden toonde enerzijds aan dat er een deel van de respondenten het moeilijk vond zich in één enkel hokje te stoppen en anderzijds dat het begrip de identificering op het vlak van gender wel eens werd verward met identificering op het vlak van seksuele voorkeur. Voorbeelden van

antwoorden waren: 'Zoekend', 'Humain', 'Gay', 'Agender, genderloos',....." (Dierckx, Motmans et al. 2014).

Voor de volledigheid: in deze studie werd in navolging van Bockting et al. (2009) tevens twee 7-puntslikertschalen toegevoegd die peilden naar de sociale genderrol. Op basis van deze vergelijking, kwamen de onderzoekers tot de vaststelling dat er opvallend veel respondenten waren met een 'agenderstereotiepe' genderrol:

Tabel 8. Sociale gender rol

Sociale gender rol, % respondentent met een mannelijk toegewezen geboortegeslacht (N = 2523)							
Masculiene genderrol	Helemaal wel						Helemaal niet
	7	6	5	4	3	2	1
	14.5	22.4	30.9	17.8	8.2	4.3	1.8
Feminiene genderrol	Helemaal wel						Helemaal niet
	7	6	5	4	3	2	1
	1.9	3.2	9.7	18.4	23.5	29.6	13.3
Sociale gender rol, % respondentent met een vrouwelijk toegewezen geboortegeslacht (3101)							
Feminiene genderrol	Helemaal wel						Helemaal niet
	7	6	5	4	3	2	1
	11.3	21.3	31.9	19.8	9.0	5.0	1.5
Masculiene genderrol	Helemaal wel						Helemaal niet
	7	6	5	4	3	2	1
	1.2	2.4	10.7	21.8	25.4	29.5	8.5

Bron: Dierckx, Motmans et al. (2014).

Ongeveer 15% van de respondentent met een mannelijke geboortegeslacht gaf aan dat ze in mindere mate traditionele mannelijke kenmerken hebben (categorieën 1, 2, 3 bij mannelijke genderrol) én in meerdere mate traditionele vrouwelijke kenmerken (categorieën 5, 6, 7 bij vrouwelijke genderrol). Bij de groep respondentent met een vrouwelijke geboortegeslacht was dat van dezelfde grootteorde.

Tevens werd opgemerkt door de onderzoekers dat een niet gering aandeel (9.9%) van de respondentent zich noch herkent in een uitgesproken mannelijke, noch in een uitgesproken vrouwelijke genderrol. Dit aandeel van zich niet herkennen in typisch mannelijk of vrouwelijk gedrag ligt een stuk hoger dan zich niet herkennen in een eerder typische mannelijke of vrouwelijke identiteit. Ook hier werden beide schalen omgevormd tot één continue variabele 'genderrol' voor elke respondent. Deze duidt in hoeverre men de traditionele genderrol zei aan te nemen (hoe hoger, hoe meer men aanleunt bij de traditionele man, hoe lager hoe meer men aanleunt bij de traditionele vrouw).

3.8.3 Koppelstudie naar partnerrelaties

Informatie over de intieme partnerrelaties van LGBT+ personen zijn erg schaars. Om meer te weten te komen over intieme partnerrelaties heeft de Universiteit Gent in 2017 een onderzoek gelanceerd 'Elke Relatie telt'. Via dit onderzoek wil men meer te weten komen over intieme partnerrelaties van zowel holebi's, hetero's, cis- en transgender personen die een partnerrelatie hebben. Participantent werden via diverse kanalen gerekruteerd, bijvoorbeeld via sociale media (Facebook en Twitter), virtuele en

geschreven persberichten. Er werd tijdens de dataverzamingsperiode actief bijkomend reclame gemaakt voor de studie op diverse LGBTIQ-evenementen, zodat gewaarborgd kon worden dat er voldoende holebi's en transgender personen zouden deelnemen aan het onderzoek. Deze manier van participantenwerving (ook wel bekend als convenience sampling) verklaart ook de hoge deelnamecijfers van holebi's (38%) en transgender personen (4%) binnen deze studie.

Aan de hand van drie vragen werd genderidentiteit in kaart gebracht, gebaseerd op de methode uit de Beyond the box studie. Bij de eerste vraag werd de frase (geslacht zoals geregistreerd op de geboorteakte) toegevoegd om verwarring te voorkomen.

A1. Bij je geboorte werd je geregistreerd als (geslacht zoals geregistreerd op de geboorteakte):

- M
- V

A2a. In welke mate voel jij je man?

Helemaal niet						Helemaal wel
1	2	3	4	5	6	7

A2b. In welke mate voel jij je vrouw?

Helemaal niet						Helemaal wel
1	2	3	4	5	6	7

De volgorde van vraag 2 werd bepaald op basis van de respons op vraag 1, waar de vraag congruent met het geboortegeslacht eerst werd aangeboden, net zoals in de Beyond the box studie gebeurde.

Ter controle werden de volgende twee categorische vragen ook in de vragenlijst geïncorporeerd:

<p>T0. Een aantal vragen in deze enquête gaan over personen die zich identificeren als transgender. Identificeer jij je als transgender?</p> <ul style="list-style-type: none">☐ Ja☐ Nee	<p>T1. Heeft u al minstens één persoon vermeld dat uw genderidentiteit anders is dan het aan u toegewezen geboortegeslacht?</p> <ul style="list-style-type: none">☐ Ja☐ Neen☐ Niet van toepassing of ik weet het niet
---	---

Op basis van de eerste drie vragen, en met dezelfde methode als gebruikt in de Sexpert studie, werden de volgende resultaten gevonden:

Tabel 9. Genderbeleving naar toegewezen geboortegeslacht (N = 5813)

	% Respondenten met mannelijk geboortegeslacht	% Respondenten met vrouwelijk geboortegeslacht
Cisgender	93.3	93.9
Genderincongruent	4.6	3.5
Genderambigu	2.1	2.6

In totaal kon dus 6.7% van de groep met toegewezen mannelijk geboortegeslacht en 6.1% van de groep met een toegewezen vrouwelijk geboortegeslacht als genderdivers worden beschouwd.

3.9 Jongerenonderzoek

In onderzoek bij kinderen en jongeren zijn er twee manieren mogelijk om data betreffende hun genderbeleving te verzamelen: via een indirecte bevraging (via ouders, leerkrachten, hulpverleners, e.d.) of via een directe bevraging bij de kinderen of jongeren. Het bevragen van genderidentiteit bij jongere bevolkingsgroepen is zoals hogerop gesteld erg belangrijk, maar zal een andere bewoording nodig hebben voor de begrijpbaarheid.

3.9.1 Indirecte bevragingen

In een veelgebruikte vragenlijst in klinische settings, de Child Behavior Checklist (CBCL), zijn twee vragen die polsen naar gender opgenomen: de vraag naar het gedrag van het kind en de vraag naar

de wil om van het andere geslacht te zijn (Achenbach and Edelbrock 1983). De CBCL is een diagnostisch instrument om probleemgedrag en vaardigheden van kinderen en jongeren op gestandaardiseerde wijze te kwantificeren. De vragenlijst wordt door ouders ingevuld met betrekking tot het gedrag van het kind gedurende de afgelopen 2 maanden. Op de vragen kan worden geantwoord met 0=helemaal niet, 1=een beetje of soms, 2=duidelijk of vaak. Ook voor jongeren bestaat er een equivalent, het Youth Self Report, met de vraag *“Ik wou dat ik van het andere geslacht was”* (Achenbach 1991). Er zijn ons geen data bekend buiten specifieke transgenderonderzoeken.

In een **Nederlandse** studie bij moeders van tweelingen, werd de CBCL ingevuld door de moeder op de leeftijd van 7 jaar (ongeveer 14.000 tweelingen) en 10 jaar oud (ongeveer 8.500 tweelingen). Uit de resultaten bleek een grote mate van genderoverschrijdend gedrag (duidelijk of vaak zich gedragen als het andere geslacht, of duidelijk of vaak aangeven van het andere geslacht te willen zijn). De moeders van de tweelingen rapporteerden respectievelijk 3.2% en 5.2% genderoverschrijdend gedrag voor jongens en meisjes van 7 jaar, en dit daalde tot 2.4% en 3.3% voor jongens en meisjes van 10 jaar oud (van Beijsterveldt, Hudziak et al. 2006).

In een andere **Nederlandse** studie werd de CBCL afgenomen bij ouders of hulpverleners van 879 kinderen (leeftijdscategorie: 4 tot 11 jaar, gemiddeld 7.5 jaar), als onderdeel van een longitudinale beoordeling van leeftijdsgebonden veranderingen in gendervariantie en seksuele geaardheid (Steensma, van der Ende et al. 2013). De aanwezigheid van gendervariantie werd geoperationaliseerd als de aanwezigheid of afwezigheid van gendervariantie in de kindertijd, ongeacht de intensiteit in gendervariantie. Gendervariantie werd hier geoperationaliseerd als de som van de scores op de twee vragen uit de CBCL (met optie 0, 1, of 2). Een score van 1 of hoger op de gendervariantieschaal werd beoordeeld als de aanwezigheid van gendervariantie. Gebruikmakend van deze scoringsmethode, werd gemeld dat 5.8% van de kinderen in dit onderzoek gendervariant gedrag vertoonde. De overeenkomstige schattingen voor AMAB en AFAB waren respectievelijk 2.5% en 8.7%.

3.9.2 Directe bevragingen / zelfrapportages

Veiligheid op en rond school wordt sinds 2006 actief door het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) gemonitord in **Nederland**. In het rapport is een specifiek hoofdstuk gewijd aan de sociale veiligheid van LHBT-leerlingen en –personeel (LHBT staat voor lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender personen). Scholte, Nelen, de Wit, en Kroes (2016) berekende de ‘genderoriëntatie van leerlingen en personeel door middel van dezelfde methodiek als in Kuyper (2012) (zie 3.4): een 5-puntslikertschaal voor het zich jongen en een 5-puntslikertschaal voor het zich meisje voelen. De verwerking daarvan gebeurde echter op een andere manier: 1) jongens die zich a) helemaal geen jongen voelen en b) gedeeltelijk of helemaal een meisje; en 2) meisjes die zich a) helemaal geen meisje voelen en b) gedeeltelijk of helemaal een jongen werden gehercodeerd tot ‘leerlingen met een incongruente genderidentiteit oftewel transgender (T)’. Leerlingen met een congruente genderidentiteit (leerling is jongen en voelt zich alleen jongen of is meisje en voelt zich

alleen meisje); een mogelijk ambivalente genderidentiteit (voelt zich zowel jongen als meisje); of leerlingen die geen zelforiëntatie hebben op één of beide seksen (voelt zich jongen noch meisje) werden samengenomen als referentiegroep. *“Het percentage leerlingen dat als transgender omschreven zou kunnen worden bedraagt in 2016 0.9%, vrijwel vergelijkbaar met 2014 toen 1.1% van de leerlingen transgender was”* (Scholte, Nelen et al. 2016). Deze afbakening tot enkel de genderincongruente en niet ook de genderambivalente groep is dus strikter dan in onderzoek bij volwassenen.

Tevens zijn er in sommige landen vragen naar gender toegevoegd in bestaande schoolbevestigingen, waardoor op een erg snelle wijze heel wat informatie beschikbaar is over de genderbeleving en de eventuele link met de onderzochte parameters. Zo blijkt uit onderzoek in **Finland** (uit de School Health Promotion Survey, 2017) (N = 135.760 adolescenten onder de 12 jaar)¹⁸ waar vooraan in de vragenlijst de vraag werd gesteld naar geslacht: *“What is your sex?”*, met antwoordopties ‘boy’ en ‘girl’. In het gedeelte over gezondheid kwam de vraag aan bod *“Do you perceive yourself to be...”*, met antwoordopties ‘a boy’, ‘a girl’, ‘both’, ‘none’, of ‘my perception varies’. De onderzoekers categoriseerden de respondenten op basis van de volgende combinaties:

	boy	girl
A boy	cisgender identity	opposite sex identification
A girl	opposite sex identification	cisgender identity
Both	other/ non-binary gender identity	other/ non-binary gender identity
None	other/ non-binary gender identity	other/ non-binary gender identity
My perception varies	other/ non-binary gender identity	other/ non-binary gender identity

93.6% meldde een genderbeleving congruent met het gerapporteerde geslacht (koos ‘jongen’ wanneer sekse werd bevestigd, en meldde ‘jongen’ als genderbeleving, of dienovereenkomstig wanneer geslacht meisje was). 0.7% meldde een genderbeleving in tegenstelling tot het gerapporteerde geslacht, 4.2% meldde een andere / niet-binaire genderidentiteit (voelde zich zowel mannelijk als vrouwelijk, voelde zich noch mannelijk noch vrouwelijk, of vond dat hun genderbeleving varieerde), en 1.5% had niet gereageerd op de vraag over genderbeleving.

Uit onderzoek in **Nieuw-Zeeland** onder middelbare school studenten (N = 8166), bleek dat 1.2% (n = 96) zichzelf als transgender ziet, 2.5% (n = 202) was niet zeker, en 1.7% begreep de vraag niet (Clark, Lucassen et al. 2014).¹⁹ Dit ‘niet begrijpen van de vraag’ nam af met oudere leeftijd, maar het aandeel dat niet zeker was, bleef wel constant overheen de leeftijd.

¹⁸ Meer informatie: <https://thl.fi/en/web/thlfi-en/research-and-expertwork/population-studies/school-health-promotion-study>

¹⁹ Meer informatie: <https://www.fmhs.auckland.ac.nz/en/faculty/adolescent-health-research-group/youth2000-national-youth-health-survey-series.html>

Q1. What is your sex? (deze vraag kwam een heel eind vooraan in de survey)

- Boy
- Girl

Q2. "Do you think you are transgender? This is a girl who feels like she should have been a boy, or a boy who feels like he should have been a girl (e.g., Trans, Queen, Fa'faffine, Whakawahine, Tangata ira Tane, Genderqueer)?"

1. No
2. Yes
3. I am not sure

De auteurs geven aan dat deze vraagstelling niet helemaal optimaal was omdat men moeilijk kan inschatten hoe de vraag over transgender zijn door de studenten werd begrepen. Hierdoor kan er, vooral in de jongste leeftijdsgroepen, ambiguïteit ontstaan over de juiste interpretatie van de vraag (Clark, Lucassen et al. 2014). Tevens is er geen aandacht gegaan naar de mogelijke intersekse scholieren die dus bij de vraag naar geslacht geen mogelijkheid hadden om dit te rapporteren (Clark, Lucassen et al. 2014).

Almeida en collega's gebruikten gegevens uit de enquête van 2006 onder leerlingen van de 3e tot 6e middelbaar (leeftijdscategorie 13-19 jaar, gemiddeld 16 jaar) in Boston Public Schools, in de **Verenigde Staten** (Almeida, Johnson et al. 2009). Aan de deelnemers werd gevraagd of ze zichzelf als 'transgender' beschouwden, waarvoor de beschikbare antwoorden 'ja', 'nee' en 'ik weet het niet' waren. Een meer precieze definitie van 'transgender' werd niet gegeven. Van de 1.032 ingevulde enquêtes, uitgevoerd op 18 scholen, gaven 17 respondenten (1.6%) aan dat ze zichzelf identificeerden als transgender, waarvan er 11 werden ingevuld door adolescenten met een gerapporteerd 'vrouwelijk geboortegeslacht'.

Een andere schoolstudie dat de zelf-gerapporteerde trans identiteit van de deelnemers vastlegde, was een onderzoek uit 2016 in 3e tot 6e middelbaar (14-18 jaar) in Minnesota, **Verenigde Staten** (Eisenberg, Gower et al. 2017). De auteurs gebruikten hier de tweestapsmethode (een vraag naar biologisch geslacht (male/female), gevolgd door een vraag naar genderidentiteit: "*Do you consider yourself transgender, genderqueer, genderfluid, or unsure about your gender identity?*") met antwoordopties 'yes' of 'no'). Van de 80.929 respondenten antwoordden 2.198 studenten (2.7%) op deze laatste vraag 'yes'. Het aandeel transgender adolescenten was hoger onder raciale / etnische minderheden, maar leek vergelijkbaar in grootstedelijke en niet-grootstedelijke gebieden van de staat Minnesota.

De meest recent gepubliceerde studie op school presenteerde de resultaten van een enquête uit 2015 in Florida en Californië (Lowry, Johns et al. 2018). De Youth Risk Behavior Survey werd afgenomen in een steekproef van 6082 studenten (geschatte leeftijd 13-19 jaar). De vraagstelling polste hier wel enkel naar genderexpressie: *“A person’s appearance, style, dress, or the way they walk or talk may affect how people describe them. How do you think people at school would describe you?”*. De studenten kregen een 7-puntschaal aangeboden, met antwoordopties gaande van ‘very feminine’ naar ‘very masculine’. In combinatie met een vraag naar het geboortegeslacht (*“Wat is your sex?”* met antwoordopties ‘female’ of ‘male’) werd een score van 1-7 op gender non-conformiteit aangemaakt. Een student met score 7 geeft aan zeer mannelijk beschreven te worden, alsook een mannelijk geboortegeslacht te hebben (en omgekeerd voor een student met een vrouwelijk geboortegeslacht). Een student met score 1 geeft aan zeer mannelijk beschreven te worden, maar een vrouwelijk geboortegeslacht te hebben (en omgekeerd voor een student met een mannelijk geboortegeslacht). Met behulp van deze definities werd gemeld dat het aandeel gender non-conforme deelnemers 13% was onder studenten met een mannelijk geboortegeslacht, 4% onder studenten met een vrouwelijk geboortegeslacht en 8.4% in totaal.

Slechts één studie onderzocht het aandeel zelf-geïdentificeerde transgender kinderen in een jongere leeftijdsgroep. Shields et al. analyseerde de gegevens van een Youth Risk Behavior Study 2011, waarin 2.701 studenten (gerapporteerde leeftijden: 11 jaar of jonger, 12 en 13 jaar) uit 22 openbare middelbare scholen in San Francisco, **Verenigde Staten**, werden onderzocht (Shields, Cohen et al. 2013). Drieëndertig kinderen identificeerden zichzelf als transgender op basis van de vraag *“What is your gender?”*, waarbij de mogelijke reacties ‘female’, ‘male’, of ‘transgender’ waren. Het resulterende percentage respondenten was 1.3%; de resultaten per geboortegeslacht werden niet verstrekt.

Tot slot, ook de Global Early Adolescent Study (GEAS) heeft in 2014 een grootschalig onderzoek gestart, gericht op het in kaart brengen van gendersocialisatie in de vroege adolescentie (Saewyc 2017). Het onderzoek richt zich op 10-14 jarigen ($N > 15.000$), in 15 verschillende landen.²⁰ Genderidentiteit werd bevraagd aan de hand van de tweestapsmethode, maar aangepast aan de adolescentie leeftijd:

A2) Are you a...

- Boy
- Girl
- Other?

²⁰ Meer informatie op <https://www.geastudy.org/>

(if A2 = Boy)

A2a) Some boys also feel a bit like a girl, and there are also girls that feel a bit like a boy. To what extent do you think of yourself as a real boy?

1. 100% a real boy
2. Mostly a real boy
3. 50% a real boy
4. Somewhat a real boy
5. 0% a real boy
6. Don't know
7. Refuse to answer

(vice versa for A2 = girl)

Momenteel zijn er nog geen gepubliceerde resultaten beschikbaar.

Het gebruik van een eenvoudige bewoording zoals 'in welke mate voel jij je een jongen/meisje' is beter te begrijpen voor adolescente jongens en meisjes. Het gebruik van bewoordingen als '100%' en 'echte jongen' wordt echter afgeraden door de huidige taalrichtlijnen in transgender onderzoek (Bouman, Schwend et al. 2016). Het is natuurlijk een erg grote uitdaging om verwoordingen te zoeken die rekening houden met de lokale culturele affiniteit van genderbegrippen en taalgebruik in transgender gemeenschappen. Zoals Clark, Lucassen et al. (2014) aanhalen in hun studie onder jongeren, is een uitgebreide consultatieronde met transgender jongeren een must in de ontwikkeling van een vragenlijst. De vraagformulering en antwoordopties dienen enerzijds ambigue interpretaties uit te sluiten, en anderzijds de complexiteit van de transgender identiteiten of ervaringen te omvatten. In hun onderzoek ging er dan ook een periode van cognitieve testing vooraf bij transgender jongeren zodat de vragen aangepast aan de leefwereld en ontwikkelingsfase van de jongeren zijn (Clark, Lucassen et al. 2014). Deze oefening is tijds- en cultuurgebonden maar verdient wel aanbeveling.

4 INVENTARISATIE EN SCREENING VAN BESTAANDE METHODES EN ONDERZOEKEN MET BETREKKING TOT GENDERIDENTITEIT IN TRANSGENDER SPECIFIEKE STEEKPROEVEN

Naast bovenstaand beschreven algemeen populatieonderzoek, zijn er erg veel kwantitatieve onderzoeken binnen de transgender populatie uitgevoerd. We bespreken hier de voornaamste onderzoeken uit de Verenigde Staten en Europa, om vervolgens enkele Nederlandstalige voorbeelden uit Vlaanderen en Nederland te bespreken. De geciteerde onderzoeken zijn allen anonieme doelgroep-specifieke online surveys waar respondenten op basis van zelfidentificatie aan deelnemen. We gaan hierbij niet in op de resultaten maar focussen vooral op de lessen die we kunnen trekken voor algemene bevolkingsstudies.

4.1 Verenigde Staten

Onderzoekers Bockting et al. (2009) hebben een onderzoek uitgevoerd naar de ontwikkeling van een homoseksuele en biseksuele identiteit bij trans mannen. Om genderidentiteit in kaart te brengen legden ze al hun volwassen respondenten twee 7-puntslikertschalen voor met de vraag in hoeverre de respondent zichzelf psychologisch als mannelijk en vrouwelijk ervaart (met telkens 1 = totaal niet en 7 = zeer sterk). Uit dit onderzoek bleek dat veel respondenten het binaire gender schema in vraag stelden en dat ze hun genderidentiteit op een andere manier vormgaven. Hoewel het categoriseren van genderidentiteit heeft geleid tot het aantonen van duidelijke verschillen tussen transgender en cisgender personen (zie vb. Blanchard, Dickey et al. 1995, Smith, van Goozen et al. 2005, Smith, van Goozen et al. 2005) toont een kwalitatieve analyse aan dat genderidentiteit complexer in elkaar zit dan het louter kunnen indelen in categorieën. Een continue schaal, zoals in het onderzoek van Bockting et al. (2009) kan dus een adequater alternatief zijn dan categorische vragen bij het bevragen van genderidentiteit.

De National Gay and Lesbian Task Force en de National Centre for Transgender Equality hebben in 2011 een onderzoek uitgevoerd bij 6450 transgender en gender non-binaire personen (Grant, Mottet et al. 2011). Dit populatie-specifiek onderzoek wou discriminatie op elk domein (waaronder huisvesting, werkgelegenheid, gezondheidszorg, onderwijs, openbare accommodatie, gezinsleven, strafrechten en documentatie wat betreft genderidentiteit) in kaart brengen. Hier werd opnieuw een categorische vraagstelling gehanteerd. Verschillende vragen werden gehanteerd om genderidentiteit in kaart te brengen:

Q1. Do you consider yourself to be transgender/gender non-conforming in any way?

- Yes
- No. If no, do NOT continue

Q2. What sex were you assigned at birth, meaning on your original birth certificate?

- Male
- Female

Q3. What is your primary gender identity today?

- Male/Man
- Female/Woman
- Part time as one gender, part time as another
- A gender not listed here, please specify _____

Q4. For each of the terms listed, please select to what degree it applies to you:

(Not at all, Somewhat, Strongly)

- Transgender
- Transsexual
- FTM (female to male)
- MTF (male to female)
- Intersex
- Gender non-conforming or gender variant
- Genderqueer
- Androgynous
- Feminine male
- Masculine female or butch
- A.G. or Aggressive
- Third gender
- Cross dresser
- Drag performer (King/Queen)
- Two-spirit
- Other, please specify _____

Elke deelnemer die op Q2 een toegewezen geboortegeslacht koos tegengesteld aan de aangeduide genderidentiteit in Q3 werd geïnccludeerd in de steekproef als 'transgender', meer specifiek 'female to male (FTM)' of 'male to female (MTF)'. Voor degenen die opteerden voor een van de twee laatste opties van Q3, werd gekeken naar Q4 en andere vragen van belang om te kunnen bepalen of de deelnemers in de eerste twee groepen behoorden of een groep genaamd 'gender non-conforming'.

Elke deelnemer werd hier individueel in een groep toebedeeld, wat een tijdsintensief proces was. De onderzoekers zelf geven ook aan dat eenvoudigere vragen naar genderidentiteit een mindere rijkdom aan informatie zou blootleggen, maar wel een eenvoudigere categorisering mogelijk zou maken.

4.2 Europa

De European Union Agency for Fundamental Rights (FRA) heeft in 2012 en in 2018 een onderzoek uitgevoerd om ervaringen van LGBT personen in de EU (ouder dan 18 jaar) in kaart te brengen, ervaringen met betrekking tot discriminatie, intimidatie en geweld in verschillende levensdomeinen (Fundamental Rights Agency 2013). De resultaten toonden aan dat lesbische vrouwen, homoseksuele mannen, biseksuele mannen en vrouwen, en transgender personen dikwijls worden geconfronteerd met negatieve ervaringen in hun dagelijks leven. Veel respondenten gaven aan dat ze op verschillende situaties discriminatie ondervonden, met name op het gebied van werkgelegenheid en onderwijs. Ook velen rapporteerden slachtoffer te zijn geweest van geweld en intimidatie, vaak op openbare plaatsen. Met dit verslag poogde de European Union Agency for Fundamental Rights bij te dragen aan discussies over concrete wetgevende en niet-wetgevende maatregelen om de situatie van LGBT personen die in de EU wonen te verbeteren.

Het onderzoeksdesign bestond uit een anonieme, online vragenlijst, primair verspreid via LGBT-gerelateerde online- en sociale media (convenience sample). Omwille van het gebrek aan data over de proportie van LGBT-personen binnen de Europese populatie (of per land), was het niet mogelijk om een random sample van LGBT-personen te selecteren voor deelname aan de studie.

Om genderidentiteit, alsook seksuele oriëntatie in kaart te brengen, werden volgende vragen gesteld in 2012:

A3. Are/were you a transgender person? The term transgender is used as a broad umbrella term that includes all those who are gender variant, cross dressers, transgender, transsexual or men and women with a transsexual past, and other terms.

- Yes
- No

If yes on A3.

A3_1. PLEASE SELECT THE ONE ANSWER THAT FITS YOU THE BEST

- Transgender
- Transsexual
- Woman with a transsexual past
- Man with a transsexual past
- Gender variant
- Cross dresser
- Queer
- Other, please write here:

A4. Would you say you are...

PLEASE SELECT THE ONE ANSWER THAT FITS YOU BEST

- Lesbian
- Gay
- Bisexual
- Heterosexual/Straight
- Other, please write here:
- Don't know

Respondenten werden toegekend aan een van de volgende categorieën: Lesbisch, Homoseksueel, Biseksueel, Transgender. Wanneer een transgender respondent een andere seksuele oriëntatie dan heteroseksueel aangaf, werd deze gecategoriseerd als een transgender respondent en niet als lesbisch, homoseksueel of biseksueel.

In totaal hebben 93 079 personen de vragenlijst ingevuld, waarvan de meerderheid (62%, $N = 57\ 448$) zich identificeerde als homoseksuele man. De steekproef bestond verder uit 16% ($N = 15\ 236$) lesbische vrouwen, 8% ($N = 7200$) biseksuele mannen, 7% ($N = 6424$) biseksuele vrouwen en 7% ($N = 6771$) transgender personen. Binnen de transgender groep, gaven de meesten aan zich het best te voelen bij de term transseksueel of man/vrouw met een transseksueel verleden ($N = 1813$), gevolgd door transgender ($N = 1066$), en queer ($N = 1016$). Ook een grote groep gaf aan zich eerder te kunnen vinden in een andere term ($N = 1683$). Twee derde (62%) van de transgender respondenten gaf aan een mannelijk toegewezen geboortegeslacht te hebben ten opzichte van de 38% met een vrouwelijk toegewezen geboortegeslacht.

Deze studie genereerde verreweg de grootste steekproef aan empirische informatie over LGBT-personen in Europa en wereldwijd. Het gebrek aan cijfers over de LGBT-populatie in Europa (en per land) heeft ervoor gezorgd dat er geen random sample van LGBT-personen kon geselecteerd worden om deel te nemen aan de studie. Met andere woorden, de LGBT-survey vertegenwoordigt daarom de meningen en ervaringen van 93 079 personen die zichzelf identificeerden als lesbisch, homoseksueel, biseksueel en/of transgender, die internetgebruikers zijn, die op de hoogte waren van de survey en die besloten om eraan deel te nemen. Niettemin betekent de zeer grote steekproefgrootte dat het aannemelijk is dat de resultaten grotendeels overeenkomen met die van de algemene LGBT-populatie in de EU.

Zoals al eerder aangehaald in hoofdstuk 3 (Grant, Mottet et al. 2011, Centers for Disease Control and Prevention 2017, Westat 2017) mist de vraag of iemand transgender persoon is die personen die zich niet langer een transgender persoon voelen (maar bijvoorbeeld wel een transitie proces hebben doorgeemaakt en zich nu identificeren met het geslacht tegenovergesteld aan het toegewezen geboortegeslacht). De vraag gebruikt binnen dit onderzoek geeft wel een duidelijke definitie van wat bedoeld wordt met de term transgender, waardoor mogelijks ook die individuen die zich niet langer

een transgender persoon voelen, maar toch een transgender verleden hebben, ook worden gedetecteerd.

Zoals hierboven aangehaald werden respondenten onderverdeeld in een van de volgende groepen: lesbisch, homoseksueel, biseksueel, of transgender. Transgender respondenten met een niet-heteroseksuele oriëntatie werden niet opgenomen in de lesbische, homoseksuele of biseksuele groep, waardoor geen aandacht werd geschonken aan de verwevenheid van sociale categorieën zoals genderidentiteit en seksuele oriëntatie. Dit fenomeen van verwevenheid staat bekend als intersectionaliteit (Crenshaw 1991). Uit onderzoek blijken genderidentiteit en seksuele oriëntatie samenhangende vormen van onderdrukking en zouden daarom samen in onderzoek moeten worden bekeken. In oktober 2018 is men gestart met de EU LGBT Survey II. Deze survey zal opnieuw ervaringen van discriminatie en geweld in kaart brengen binnen de EU, met ditmaal meer oog voor intersectionaliteit. Resultaten zijn hiervan nog niet bekend.

4.3 België

Leven als transgender in België is een populatie-specifieke survey, gericht op het in kaart brengen van ervaringen van transgender personen, de concrete situaties waarin ze terechtkomen en de discriminaties waarmee ze geconfronteerd worden. De survey werd tweemaal afgenomen (in 2007 en 2017)(Motmans 2009, Motmans, Wyverkens et al. 2017).

De survey uit 2017 maakte gebruik van verschillende vragen om genderidentiteit op een adequate manier in kaart te brengen.

Q7. Hoe omschrijft u uw genderidentiteit? In uw gevoelens en gedachten bent u (meerdere antwoorden mogelijk):

- Man
- Vrouw
- Man met een transgendersverleden
- Vrouw met een transgendersverleden
- Man die aan travestie doet
- Vrouw die aan travestie doet
- Trans man: Een persoon met een vrouwelijk geboortegeslacht, maar een mannelijke genderidentiteit.
- Trans vrouw: Een persoon met een mannelijk geboortegeslacht, maar een vrouwelijke genderidentiteit.
- Genderqueer
- Non-binair
- Polygender
- Genderfluïde
- Andere: (vul aan)

Q8. Om de gegevens uit dit onderzoek te kunnen analyseren, kunnen we maar een beperkt aantal van de hierboven staande categorieën gebruiken. Daarom willen we u vragen welke groep het meeste aansluit bij hoe u zich momenteel benoemt? Kruis het antwoord aan dat op dit moment het beste bij u past. Ik verkies te worden ingedeeld in de groep van:

- (Trans)man
- (Trans)vrouw
- Travestie
- Genderqueer / agender / polygender / genderfluïde / non-binair
- Ik weet het niet, heb geen voorkeur

Q9. Bij uw geboorte werd u geregistreerd als (geslacht zoals geregistreerd op de geboorteakte):

- M
- V

In totaal kreeg 61.6% van de steekproef bij de geboorte het mannelijk geslacht toegewezen en 38.4% werd het vrouwelijk geslacht toegewezen. De onderstaande tabel toont de genderidentiteit waar de respondenten zich mee identificeerden:

Tabel 10. Genderidentiteit en geboortegeslacht (N en % totale steekproef)

	Mannelijk geboortegeslacht	Vrouwelijk geboortegeslacht	Totaal
Man	15 (4.6)	75 (36.6)	90 (16.9)
Vrouw	157 (47.7)	5 (2.4)	162 (30.3)
Man met een transgenderverleden	0 (0.0)	29 (14.1)	29 (5.4)
Vrouw met een transgenderverleden	47 (14.3)	0 (0.0)	47 (8.8)
Man die aan travestie doet	27 (8.2)	1 (0.5)	28 (5.2)
Vrouw die aan travestie doet	1 (0.3)	1 (0.5)	2 (0.4)
Trans man: een persoon met een vrouwelijk geboortegeslacht, maar een mannelijke genderidentiteit	0 (0.0)	121 (59.0)	121 (22.7)
Trans vrouw: een persoon met een mannelijk geboortegeslacht, maar een vrouwelijke genderidentiteit	185 (56.2)	0 (0.0)	185 (34.6)
Genderqueer	23 (7.0)	33 (16.1)	56 (10.5)
Non-binair	39 (11.9)	63 (30.7)	102 (19.1)
Polygender	11 (3.3)	2 (1.0)	13 (2.4)
Genderfluïde	32 (9.7)	31 (15.1)	63 (11.8)
Andere	25 (7.6)	16 (7.8)	41 (7.7)
Totaal	329	205	534

Bron: Motmans, et al. (2017).

Hieruit kon afgeleid worden dat de meeste personen met een toegewezen mannelijk geboortegeslacht de genderidentiteit omschrijft als vrouw (47.7%) en/of transvrouw (56.2%). Door de personen met een toegewezen vrouwelijk geboortegeslacht wordt meestal man (36.3%) en/of trans man (59.0%) aangeduid. Merk op dat respondenten bij deze vraag meerdere antwoordmogelijkheden konden aanduiden. De term genderqueer, non-binair en genderfluïde werd relatief vaak aangeduid, met name 234 keer (25.0%). Travestie werd slechts 30 keer (3.2%) aangeduid.

Opvallend was ook dat een kleine groep respondenten ($N = 15$) met een toegewezen mannelijk geboortegeslacht aanduidde dat men zich omschrijft als man. Hetzelfde geldt voor respondenten met

een toegewezen vrouwelijk geboortegeslacht, maar in mindere mate, waar er maar vijf keer wordt aangeduid dat men zich (ook) als vrouw omschrijft. Dit blijkt dus bij een klein aantal respondenten ook een onderdeel van hun genderidentiteit. Het werd duidelijk dat bijna alle respondenten zichzelf konden vinden in meerdere identiteitslabels.

De tweede manier van vraagstelling, waarbij de respondent zichzelf in één van de voorgestelde categorieën mocht indelen, gaf de volgende verdeling:

Tabel 11. Verkozen genderlabel

	Aantal	Percentage
(Trans)man	141	26.4
(Trans)vrouw	249	46.6
Travestie	20	3.7
Genderqueer/non-binair/gender fluïde/polygender/agender	109	20.4
Ik weet het niet, heb geen voorkeur	15	2.8

Bron: Motmans, et al. (2017).

15 respondenten (2.8%) hadden geen voorkeur of wisten niet tot welke categorie ze behoorden. Om deze respondenten niet te verliezen in analyses werd nagegaan welke antwoorden zij gaven op de eerdere vraag naar omschrijving van hun genderidentiteit. Op basis van deze antwoorden werden zij gehercodeerd naar één van de vier gekozen genderlabels (zeven respondenten werden gehercodeerd naar (trans) vrouw en acht naar non-binair).

5 AANBEVELINGEN

5.1 Algemene bevindingen en aandachtspunten

Zoals aangetoond in hoofdstuk 2 is het verbeteren van methoden om genderidentiteit- en diversiteit te onderzoeken zowel op empirisch, epistemologisch als op ideologisch vlak van belang (Brown, Herman et al. 2017). Meten is weten, en met het oog op een meer onderbouwd en doelgerichter gelijkheidsbeleid is het van belang dat de doelgroep 'transgender en genderdiverse personen' op de juiste manier wordt bevraagd en onderzocht, en dit niet enkel in populatie-specifiek onderzoek, maar ook in algemeen bevolkingsonderzoek. Het meten van genderidentiteit kan op verschillende manieren gebeuren, en afhankelijk of het een onderzoek in een transgender of in een algemene populatie betreft, kan men bijkomende gedetailleerde vragen inbouwen. Het doel, de aard of doelgroep van het onderzoek zal immers bepalen welke aspecten exact en met welke diepgang in kaart moeten gebracht worden.

Er zijn grote nationale en regionale verschillen in de terminologie die gebruikt wordt binnen de transgendergemeenschap, waardoor vragen uit het ene land niet zomaar kunnen worden overgenomen in een ander land. Elk land brengt andere nuances en kanttekeningen naar voor. Dit neemt niet weg dat er zich langzaam een consensus lijkt af te bakenen over de beste manier van vragen naar een transgender achtergrond of genderstatus (Cahill, Singal et al. 2014, Reisner, Biello et al. 2014, Reisner, Conron et al. 2014, The GenIUSS Group 2014, Ansara 2016, Deutsch 2016, Lombardi and Banik 2016, SOGI IWG 2016, SOGI IWG 2016, Meerwijk and Sevelius 2017). In het voorbije decennium zijn er verschillende methodes ontwikkeld om genderidentiteit in kaart te brengen (vnl. bij volwassenen weliswaar). Verscheidene onderzoeken, in binnen- en buitenland, pleiten al dan niet voor een categorische of continue vraagstelling, en een één- twee- of meerstapsmethode. Tevens blijkt dat er verschillende constructen kunnen worden gemeten: het psychologisch construct (zich man/vrouw/anders voelen), de gebruikte identiteitslabels, en de eventuele medische of sociale stappen die men kan zetten als transgender persoon. Hierbij viel het op dat er quasi geen aandacht is voor het bevragen van pre-puberale kinderen (met uitzondering van een aantal studies, zie vb. Shields, Cohen et al. (2013)).

Wel of niet kiezen voor een bepaalde vraagstelling of methodologie is niet zonder gevolgen. Naargelang de gebruikte methoden, doelgroep, en het gekozen 'construct' kunnen andere conclusies getrokken worden omtrent de proportie en de kenmerken van genderdiversiteit in de bevolking. Zo blijkt dat wanneer het psychologisch construct 'genderidentiteit' wordt gemeten aan de hand van een zelfidentificatie door verschillende likertschalen of door een open vraag, de proportie van transgender en genderdiverse personen veel hoger is, dan wanneer men peilt naar juridische wijzigingen of wanneer men steunt op klinische data. Ten tweede, door gender te bevragen door middel van louter een binaire variabele zoals geboortegeslacht, vereenvoudigt men ten onrechte de dagdagelijkse realiteit waarin individuen, zowel transgender als cisgender personen, zich bevinden. Genderidentiteit,

en vooral voor zij die zich buiten het binaire kader identificeren, heeft een grote invloed op het algemeen welbevinden (Conron, Scott et al. 2012, Harrison, Grant et al. 2012, Reisner, Biello et al. 2014, The GenIUSS Group 2014, Dhejne, Van Vlerken et al. 2016). Genderminderheden hebben op het vlak van stigmatisering, uitsluiting en discriminatie vaak heel andere ervaringen dan de algemene bevolking (Gates 2011, Park 2015). Door enkel te vragen naar iemands geboortegeslacht of juridisch geslacht herproduceren onderzoekers en beleidsmakers dan ook het binaire denken omtrent gender, blijven hardnekkige stereotypen en veronderstellingen bestaan en negeert men mogelijk zeer belangrijke verklarende variabelen. In het kader van een kwaliteitsvol gelijkheidsbeleid is het dan ook belangrijk om genderidentiteit breder te interpreteren dan louter geboortegeslacht.

Vragen naar genderidentiteit worden in België en Nederland momenteel niet opgenomen in (door de overheid opgezette) populatiestudies.²¹ De afwezigheid van vragen naar genderbeleving in algemene surveys zorgt echter voor een beperking in de kennisontwikkeling, en kan tevens nefaste gevolgen hebben voor beleidsinitiatieven die zich baseren op 'identiteitsgroepen'. De data die door algemene studies verzameld zouden kunnen worden, bieden een noodzakelijk kader voor specifiek transgender-onderzoek: daar waar gericht transgender-onderzoek meer in de diepte kan graven voor wat de specifieke leefsituatie en ervaringen van deze doelgroep betreft, biedt algemeen survey-onderzoek met aandacht voor deze aspecten, de mogelijkheid om de significante bijdrage van het transgender-aspect uit te klaren en aldus significante verschillen tussen cisgender en transgender groepen te detecteren..

Gezien de toename van de maatschappelijke en beleidsmatige aandacht voor de groep, de toename in het aantal aanmeldingen bij genderklinieken in Europa (Leibowitz and de Vries 2016), de toename in het aantal Amerikanen dat in enquêtes aangeeft zich als transgender te identificeren (Meerwijk and Sevelius 2017), en de toename van het aantal juridische geslachtswijzigingen (Van Hove 2019), wordt het belang van het kunnen maken van een realistische schatting van de transgender en genderdiverse populatie duidelijk. Uit de Belgische studies (zie 3.6) en Nederlandse studies (zie 3.4) komen de volgende proporties naar voren:

Tabel 12. Aandeel respondenten dat zich niet volledig identificeert met het geboortegeslacht uit Nederlandse en Belgische populatiestudies (2006-2018)

Bron	Methode	% Respondenten met mannelijk geboortegeslacht	% Respondenten met vrouwelijk geboortegeslacht
Seksuele GZ (NL, 2006)	5-puntslikertschalen	5.6	5.5
Seksuele GZ (NL, 2011)	5-puntslikertschalen	5.8	4.1
Sexpert (B, 2013)	5-puntslikertschalen	2.9	2.5

²¹ Hetzelfde geldt trouwens voor vragen naar seksuele oriëntatie.

Beyond the box (B, 2014)	7-puntslikertschalen	5.9	4.2
Seksuele GZ (NL, 2017)	Categorische variabele	1.6	1.6
Partnerstudie (B, 2018)	5-puntslikertschalen	6.7	6.1

Om meer inzicht te krijgen in de proporties van transgender en genderdiverse personen, is opname van vragen over een genderidentificatie in grootschalige bevolkingsstudies nodig. Ook kunnen deze vragen gebruikt worden om een duidelijker beeld te schetsen van de leefsituatie van transgender personen en de eventuele verschillen met cisgender personen. Daarnaast zou de toevoeging van de vragen aan reeds bestaande, langlopende studies meer garanties bieden voor een continuering van het onderzoek naar de sociale positie, gezondheid en leefsituatie van transgender en genderdiverse personen. En tot slot is het een kosteneffectieve methode van onderzoek voeren. We raden aan om de vraag naar genderidentiteit te harmoniseren en dit waar mogelijk zowel in Nederlandse als Belgische/Vlaamse overheidsstudies. Dit is in navolging op het advies van Nikkelen et al. (2016), dewelke adviseren om enerzijds de vragen in verschillende bevolkingsstudies te harmoniseren, en anderzijds wat betreft seksuele oriëntatie, een vraag naar aantrekking op te nemen aangezien er in deze studies vaak geen ruimte is voor meerdere vragen.

Het is ook belangrijk om de context in achtving te nemen wanneer we de verschillende componenten van gender onderzoeken, zodat genderidentiteit niet langer als een vaststaand gegeven wordt gezien, maar als iets dat veranderlijk is (Mehta 2015, Wood and Eagly 2015). Wanneer we aandacht besteden aan de effecten van gender op het individuele niveau (bijv. identiteitsprocessen), op culturele verwachtingen (bijv. conformiteitsdruk) en op het institutionele domein (bijv. genderrollen en ideologieën), zullen we een grondiger begrip krijgen van hoe een bepaalde genderidentiteit de keuzes van jongeren beïnvloedt (Egan and Perry 2001, Risman and Davis 2013).

5.2 Categorisch of continue variabelen?

Verscheidende onderzoeken, in binnen- en buitenland, zijn uitgevoerd om genderidentiteit in kaart te brengen. Deze onderzoeken maken gebruik van continue schalen of een categorische vraagstelling. Het bevragen van een psychologisch construct (genderidentiteit) of het vragen naar een identiteitslabel (categorisch) blijken duidelijk aparte vragen te zijn, gelijkaardig met het vragen naar seksuele en romantische aantrekking en zelfbenoeming als het gaat over seksuele oriëntatie. Het voorbeeld uit Nederland (de Graaf and Wijsen 2017) en het voorbeeld uit België (Buysse, Enzlin et al. 2013) geven tevens duidelijk aan dat de bevraging via schalen veel hogere percentages oplevert van genderdiverse respondenten dan wanneer een categorische benadering wordt gevolgd. Wanneer dan een schaal en wanneer een categorische vraagstelling hanteren?

Voor verkennende studies, die niet de intentie hebben tot het vergelijken van groepen onderling, kan men gebruik maken van continue schalen om genderidentiteit, genderrol en gender non-conformiteit in kaart te brengen. Hierbij maakt men onderscheid tussen een 7-puntslikertschaal (zie bijvoorbeeld

Bockting et al., 2009) en een 5-puntslikertschaal (zie bijvoorbeeld Bakker & Vanwesenbeeck, 2006). In heel wat onderzoek wordt een 5-puntslikertschaal gehanteerd, al was het maar om voldoende grote groepen van respondenten in elke groep te hebben (Bakker & Vanwesenbeeck, 2006). Onderzoek van Kooiman & Keuzenkamp (2012) toont echter aan dat er meer recht wordt gedaan aan het continue karakter van de variabele indien men respondenten meer antwoordcategorieën voorlegt, hoewel blijkt dat een 7-puntslikertschaal er ook toe zou leiden dat minder respondenten de extreme categorieën kiezen. Als we echter kijken naar de uitkomsten op de schalen zoals gehanteerd in *Beyond the box* (zie 3.8.2) en de koppelstudie (zie 3.8.3), zien we dat voor de bevraging van genderbeleving dit niet het geval is. Daar kiezen grote groepen voor het positioneren op het meest extreme antwoord '7 helemaal wel' overeenkomstig het geboortegeslacht in combinatie met '1 helemaal niet' tegengesteld aan het geboortegeslacht. Een tweede grootste groep kiest duidelijk voor antwoordoptie 4 overeenkomstig het geboortegeslacht in combinatie met '1 helemaal niet' tegengesteld aan het geboortegeslacht. Dit maakt duidelijk dat beide schalen noodzakelijk zijn, en genderbeleving niet op één 7-puntslikertschaal mag bevestigd worden.

Echter, een dergelijke vraagstelling hanteren binnen algemeen bevolkingsonderzoek om de vergelijking tussen cisgender en genderdiverse respondenten mogelijk te maken wordt moeilijk. Het is namelijk niet duidelijk of de respondenten met een mannelijk toegewezen geboortegeslacht, die zich eerder vrouw voelen of hier geen uitspraak over kunnen maken, behoren tot de transgender populatie of eerder op basis van een andere subjectieve definitie gekozen hebben voor dat antwoord (en vice versa voor respondenten met een vrouwelijk toegewezen geboortegeslacht). Er is tevens een zeer ruime interpretatiemarge voor de onderzoeker, zoals aangetoond in de bespreking van de resultaten uit *Beyond the box*: verschillende categorisatiekeuzes leiden tot sterk verschillende uitkomsten (zie hoger). Hoewel een continue schaal aantoont dat genderidentiteit veel complexer in elkaar zit dan een binair genderschema voorhoudt, zijn de grenzen om groepen te onderscheiden nog steeds erg arbitrair. Of de onderscheiden groepen dus een reële weergave van de werkelijkheid zijn, kan niet met zekerheid gesteld worden. Een bijkomende controle-vraag is dus gewenst, alleen is de term 'identificatie' niet meer voor iedereen toepasselijk (denk bijvoorbeeld aan een trans vrouw die zich niet langer als transgender identificeert, maar als vrouw en de vraag daarom negatief zou beantwoorden). Deze interpretatiemarge noopt tot nader onderzoek en tot het opstellen van een duidelijke richtlijn voor data-interpretatie en analyse. Op basis van onderzoek kan nagegaan worden waar de grenzen te trekken, hoe groepen te onderscheiden door scores op mannelijke en vrouwelijke genderidentiteit te koppelen aan het toegewezen geboortegeslacht. Hoe de verschillende scores zich verhouden tot elkaar, en wat de onderliggende verdeling hiervan is binnen de Vlaamse (en mogelijks bredere) populatie, dient dus nader onderzocht te worden om een goed begrip van genderidentiteit op te bouwen.

De continue schalen tonen duidelijk aan, zoals ook al aangehaald binnen eerder vermeld onderzoek in hoofdstuk 2 en 3 (Herdt 1996, Kuyper 2006, Bockting 2008, Dierckx, Meier et al. 2017, Burgwal, Gvianishvili et al. 2019), dat genderidentiteit een complex gegeven is dat niet zomaar binair kan

geïnterpreteerd worden. Handiger lijkt het dan om gebruik te maken van categorische variabelen die de respondent verplichten tot het kiezen van één (best passende) categorie. Het nadeel van de reductie van de genderbeleving is dan wel de te betalen kostprijs. Sommige onderzoeksopzetten geven wel de mogelijkheid om zich duidelijker te identificeren door het includeren van een bijkomende vraag, waar respondenten mogen aangeven in welke mate ze zich kunnen vinden bij een bepaalde term (Grant, Mottet et al. 2011) of waar ze meerdere identificatiemogelijkheden mogen aanduiden (Motmans, Wyverkens et al. 2017). De noodzakelijke hercodering van identiteitsgroepen in grotere gehelen om voldoende grote groepen te hebben (en niet teveel groepen) is nodig om statistische analyses mogelijk te maken. Hierbij kan de methode zoals ontwikkeld in Motmans, Wyverkens et al. (2017) waarbij de keuze van het categoriseren aan de respondent zelf wordt overgelaten, inspireren voor transspecifiek onderzoek. Voor populatiesurveys lijkt de categorische benadering in een tweestapsmodel de aangewezen beste praktijk.

5.3 Beste praktijk: de tweestapsmethode

De tweestapsmethode wordt door vele onderzoekers omschreven als de beste praktijk. Onderzoekers pleiten na vergelijkend onderzoek met de één-stap- en tweestapsmethodes voor deze tweestapsmethode, aangezien ze met één vraag meer missing data genereerden. Het gebruik van een eenstapsmethode kan volgens Pega, Reisner et al. (2017) tevens tot een serieuze onderschatting van de transgender populatie leiden, gezien een heel aantal transgender personen zich louter als man of vrouw identificeren, en niet als genderdivers of transgender. Een van de grote voordelen van de tweestapsmethode is dat ook genderdiverse personen die zichzelf niet als transgender identificeren in kaart kunnen worden gebracht (Tate, Ledbetter et al. 2013, SOGI IWG 2016). Deze tweestapsmethode is inmiddels getest in verschillende studies (Tate, Ledbetter et al. 2013, Reisner, Biello et al. 2014, The GenIUSS Group 2014, SOGI IWG 2016, SOGI IWG 2016). Het testen van de vragen is vooral van belang onder cisgender personen, omdat zij vaak het overgrote deel van de steekproef uitmaken. Zouden zij de vraag niet begrijpen of weigeren die te beantwoorden, dan zou dit tot grote vertekeningen kunnen leiden. Het tweestapsmodel lijkt dus de best passende methode voor het gebruik in algemene bevolkingsstudies. Om een passende vraagstelling in het Nederlands te ontwikkelen, is het aan te raden om verdere cognitieve testing uit te voeren naar het voorbeeld uit het Verenigd Koninkrijk (Balarajan, Gray et al. 2011), en tevens bij adolescenten (Clark, Lucassen et al. 2014). Het is daarbij ook van belang dat deze vragen ook op langere termijn bruikbaar en internationaal vergelijkbaar zijn.

5.4 Noodzakelijke steekproefgrootte

De vraag rijst of dergelijke vragen in alle bevolkingsstudies nodig en nuttig zijn. Het rapport 'Transgender personen in Nederland' van het Sociaal en Cultureel Planbureau (Kuyper and Vanden Berghe 2017) benadrukt, op basis van hun schattingen van de transgender populatie, dat de omvang van de groep transgender deelnemers in een populatiesteekproef belangrijk is en minstens honderd moet zijn. Ook dient de power om een effect te vinden groot genoeg te zijn (neem bijvoorbeeld

0.60)²².en de effectgrootte minimaal medium (zie ook Acock (2016)). Een power van 0.60 betekent dat het onderzoek in staat moet zijn om, als het honderd keer herhaald wordt, in zestig van de honderd gevallen het juiste resultaat te leveren. Dit is een eis die aan ieder onderzoek gesteld zou moeten worden. De minimale effectgrootte van mediumformaat betekent dat de groep groot genoeg is om voldoende bewijskracht te hebben voor het aantonen van verschillen van gemiddelde grootte tussen genderdiverse en cisgender deelnemers. Cohen (2007) geeft een duidelijk overzicht van mogelijke statistische procedures om de mogelijke steekproefgrootte van elke groep te berekenen (gegeven de effectsize, de power en het significantieniveau dat men wil bereiken). Om medium verschillen tussen groepen te detecteren (met al een gewenste power van 0.80 en een significantieniveau van 0.05), wordt aangeraden om in elke groep meer dan 64 respondenten te hebben. Hierbij moet men rekening houden met het feit dat de manier van vraagstelling tot verschillende waardes leidt: bij het gebruik van continue schalen liggen deze hoger ($\pm 2.5\%$) dan bij het gebruik van categorische vragen ($\pm 1.6\%$) omdat er meer nuance mogelijk is bij het gebruik van schalen. In populatie-onderzoek betekent dit dat, om een medium verschil te detecteren tussen groepen (met een power van 0.80 en een significantieniveau van 0.05), het opnemen van vragen m.b.t. genderidentiteit zinvol is vanaf een steekproefgrootte van 2600 respondenten wanneer men continue schalen gebruikt en vanaf een populatiegrootte van 4000 respondenten wanneer men de categorische methode gebruikt. Hierbij gaan we er van uit dat de kans tot deelname van transgender en genderdiverse personen aan onderzoek statistisch gezien dezelfde kans is als de deelname van cisgender personen. In Amerikaanse literatuur wordt aangegeven dat transgender personen doorgaans een lagere socio-economische status hebben en daarom soms moeilijker bereikbaar zijn om deel te nemen aan een survey. Dit zou tot gevolg hebben dat transgender personen met een betere socio-economische status doorgaans overgerepresenteerd worden binnen onderzoek (The GenIUSS Group 2014). Alternatieve methodes van steekproeftrekking, naast het random online selecteren van respondenten, worden dan ook aanbevolen door The GenIUSS Group (2014), zoals bijvoorbeeld het persoonlijk motiveren van respondenten tot deelname (bijvoorbeeld op LGBTIQ-evenementen). Echter is dit weinig van toepassing binnen de Belgische populatie: binnen het 'Leven als transgender in België' onderzoek wordt een vraag naar socio-economische status opgenomen in de studie en vergeleken met het algemeen Belgische percentage uit de European Quality of Life Survey 2012 (Eurofound 2012). Hieruit bleek dat bijna één op de drie transgender deelnemers (30.8%) aangaf met (veel) moeite rond te kunnen komen, terwijl dit in België 13.7% bedraagt. De transgender bevolking met een lage socio-economische status lijkt dus niet moeilijker te bereiken binnen surveyonderzoek in België.

Studies die een kleinere respondentensampling hanteren, kunnen mogelijks steunen op de oversampling methode, dewelke een steekproeftrekkingsmethode is die rekening houdt met het includeren van voldoende respondenten binnen elke groep (Scott and Wild 1986, Anderssen and Malterud 2017). Data-verzameling gebeurt hier op een stapsgewijze manier. Eerst wordt bepaald

²² De power is de kans dat een (nul)hypothese verworpen wordt, gegeven dat de (nul)hypothese inderdaad onjuist is. Hoe groter de power, hoe groter de kans om de (nul)hypothese correct te verwerpen. Een kleinere power is niet zo'n groot probleem, gezien het enkel de kans op het vinden van een effect verkleint, een gevonden effect blijft een effect.

hoeveel respondenten elke groep nodig heeft om een klein, gemiddeld of groot verschil tussen groepen (effectsize) te kunnen detecteren (zie hierboven Cohen (2007)). Om kleine verschillen tussen groepen te detecteren (met bijvoorbeeld een gewenste power van 0.80 en een significantieniveau van 0.05), wordt aangeraden om in elke groep meer dan 300 respondenten te hebben. Voor een klein verschil (met power 0.80 en significantieniveau 0.05) betekent dit dat per populatieonderzoek, 300 genderdiverse personen dienen deel te nemen aan de survey om betrouwbare analyses uit te kunnen voeren. Nadat het aantal respondenten per groep is bepaald, wordt in een eerste ronde een heel aantal surveys random verspreid over de gehele populatie. Na een week worden alle ingevulde surveys geteld en worden daaropvolgende rondes georganiseerd tot op het moment dat elke groep (cisgender versus genderdivers) minstens 300 respondenten telt. Als één groep voldoende respondenten kent, worden nieuwe respondenten automatisch verwittigd dat ze niet meer hoeven deel te nemen zodra ze aangeven te behoren tot die groep. Op die manier worden groepen van gelijke grootte gevormd en door het random selecteren van respondenten worden deze groepen verondersteld representatief te zijn. Dit zou een effectieve manier van steekproeftrekking kunnen zijn, ook binnen de Belgische populatie.

Hieronder vatten we enkele concrete aanbevelingen samen die we uit voorgaande screening kunnen detecteren.

5.5 Concrete aanbevelingen

In de inleiding van deze nota werd reeds gesteld dat, door enkel te vragen naar iemands geboortegeslacht of juridisch geslacht, onderzoekers en beleidsmakers het binaire denken omtrent gender herproduceren, hardnekkige stereotypen en veronderstellingen blijven bestaan en men mogelijk zeer belangrijke verklarende variabelen negeert. In het kader van een kwaliteitsvol gelijkekansenbeleid is het dan ook belangrijk om genderidentiteit breder te interpreteren dan louter geboortegeslacht.

- Dit leidt ons tot onze basisaanbeveling dat er in elk onderzoek (hoe klein de sample dan ook) aandacht moet worden besteed aan de diversiteit in gender, indien er om gender gevraagd wordt. Gender mag kortom nooit herleid worden tot enkel geboortegeslacht of juridisch geslacht, en/of tot slechts twee opties M of V.

5.5.1 Ethische richtlijnen

Enkele algemene richtlijnen zijn voor het meten van genderidentiteit/genderbeleving van groot belang.

- Neem enkel kenmerken op die naar een persoonlijke identiteit verwijzen indien noodzakelijk en gepast, zoals in gezondheidsmonitor, huishoudstudie, veiligheid survey, De tweestapsmethode waarbij het oorspronkelijke geboortegeslacht wordt gevraagd is dus niet altijd de beste methode. Vragen over toegewezen geboortegeslacht en genderidentiteit dienen enkel *samen* bevraagd te worden als er een goede reden is om dergelijke informatie te

verzamenen. In veel gevallen (zoals bij een huishoudstudie, een veiligheidsstudie..) kan een vraag naar genderbeleving de vraag naar geboortegeslacht vervangen.

- Vragen naar persoonlijke identiteit moeten daarenboven steeds vrijwillig te beantwoorden zijn (geen verplichte vraag), de keuze van niet weten bevatten ('weet ik niet'), alsook een non-respons optie hebben ('wil ik niet zeggen'). Waar mogelijk dient het onderzoek toe te laten dat men meerdere identiteiten aanstipt ('meerdere antwoorden mogelijk') of duidelijk te omschrijven dat 'de beste passende optie op dit moment' moet worden gekozen.
- Interviewers die o.a. persoonlijke informatie verzamelen, dienen een gepaste training te hebben gevolgd.
- De statistische overheidsdienst van het Verenigd Koninkrijk suggereerde om allerlei redenen (zie 3.2) om geen vragen op te nemen die peilden naar genderidentiteit in huishoudstudies, waar één individu een vragenlijst invult voor alle leden van het gezin.

5.5.2 Taalgebruik

Enkele zeer belangrijke aanbevelingen hebben betrekking op het taalgebruik in de survey.

- Het moet zeer duidelijk zijn wat men wil meten: een genderbeleving, een identiteitslabel, een juridisch of medisch aspect. Elk van deze constructen heeft een aparte benadering en dus vraagstelling nodig. Voor sommige onderzoeksopzetten kan het daarenboven belangrijk zijn om te kunnen identificeren of de respondenten deze beleving of identiteitslabels ook omzetten in sociaal genderrolgedrag en -uiterlijk, naast de eventuele juridische en /of medische stappen. Het is echter ook belangrijk om niet zomaar verschillende variabelen naast elkaar te gebruiken. Zo kan dit in regressieanalyse mogelijk leiden tot multicollineariteit.
- Tevens zien we dat de verschillende facetten van gender niet zomaar parallel met elkaar lopen (zie bijvoorbeeld het verschil tussen genderambigüiteit en de zelfomschrijving in boven beschreven studies). Belangrijk is dat men zich de vraag stelt welke variabele opportuun is voor welke onderzoeksvraag. Een keuze voor het toevoegen van een bepaalde gendervariabele kan ook gemotiveerd worden uit voorgaand onderzoek.
- Een vraag naar genderbeleving of -identiteit dient altijd de optie van non-binariteit te bevatten om recht te doen aan de diversiteit in genderbeleving en -identiteit.
- Een vraag naar 'identificeer jij je als transgender' (ja/nee/weet ik niet/wil ik niet zeggen) is géén ideale vraagstelling omdat niet alle transgender personen zich als transgender identificeren. Heel wat transgender personen identificeren zich als man of vrouw, en non-binaire personen voelen zich niet altijd begrepen onder de paraplueterm 'transgender'.
- Het is sterk aan te bevelen in de Vlaamse/Belgische context genderidentiteitsvragen te ontwikkelen die rekening houden met de *lokale* culturele affiniteit van genderbegrippen en taalgebruik in transgendergemeenschappen, en deze vervolgens cognitief te testen, zoals in het Verenigd Koninkrijk gebeurde door Balarajan, Gray et al. (2011). De vraagformulering en antwoordopties dienen enerzijds ambigue interpretaties uit te sluiten, en anderzijds de

complexiteit van de transgender identiteiten of ervaringen te omvatten (Clark, Lucassen et al. 2014). Zoals Clark, Lucassen et al. (2014) halen in hun studie onder Amerikaanse jongeren aan dat een uitgebreide consultatieronde met transgender jongeren een must is in de ontwikkeling van een vragenlijst. In hun onderzoek ging ook een periode van cognitieve testing vooraf bij transgender jongeren zodat de vragen aangepast werden aan de leefwereld en ontwikkelingsfase van de jongeren (Clark, Lucassen et al. 2014). Deze nood aan culturele inbedding staat dan weer op gespannen voet met de andere nood aan internationale vergelijkbaarheid.

- Wanneer de doelgroep van het onderzoek bestaat uit kinderen en/of jongeren, dan is een aangepaste formulering en aanpak vereist. Vragen moeten eenvoudig geformuleerd zijn en termen moeten uitgelegd worden wanneer genderidentiteit in kaart wordt gebracht (The GenIUSS Group 2014). Adolescenten kunnen immers moeilijkheden rapporteren met de vaak gebruikte terminologie in de vakliteratuur. Het is sterk aan te raden om specifiek voor jongeren een periode van cognitieve testing uit te voeren zodat de vragen aangepast zijn aan de leefwereld en ontwikkelingsfase van de jongeren (Clark, Lucassen et al. 2014).

5.5.3 Plaats in de vragenlijst

- Vragen naar genderidentiteit zouden in het begin van de vragenlijst moeten gesteld worden en binnen de sectie over demografische gegevens (The GenIUSS Group 2014).
- Wanneer zowel het *toegewezen geboortegeslacht* als de *genderidentiteit* worden bevraagd, moet de vraag naar het toegewezen geboortegeslacht eerst aan bod komen. Ook moeten beide concepten duidelijk gedefinieerd worden zodat de respondent het onderscheid tussen beiden begrijpt (Statistics New Zealand 2015).²³ Zo kan men duidelijkheid scheppen over de vraag naar het geboortegeslacht door de vermelding toe te voegen 'geslacht zoals geregistreerd op uw geboorteakte' (Motmans, Wyverkens et al. 2017).

²³ Zie ook de toelichting op haar website '[Frequently asked questions: Statistical standard for gender identity](#)'.

6 REFERENTIES

- Achenbach, T. M. (1991). Manual for the youth self-report and 1991 profile, Department of Psychiatry, University of Vermont Burlington.
- Achenbach, T. M. and C. S. Edelbrock (1983). "Manual for the child behavior checklist and revised child behavior profile."
- Acock, A. C. (2016). A gentle introduction to Strata, fifth edition. College Station (Texas), Stata Press.
- Ahs, J. W., C. Dhejne, C. Magnusson, H. Dal, A. Lundin, S. Arver, C. Dalman and K. Kosidou (2018). "Proportion of adults in the general population of Stockholm County who want genderaffirming medical treatment." PLoS ONE 13(10): e0204606.
- Almeida, J., R. M. Johnson, H. L. Corliss, B. E. Molnar and D. Azrael (2009). "Emotional Distress Among LGBT Youth: The Influence of Perceived Discrimination Based on Sexual Orientation." Journal of Youth and Adolescence 38(7): 1001-1014.
- American Psychiatric Association (2013). Diagnostic and Statistical manual of mental disorders. 5th edition. Washington, DC, American Psychiatric Association.
- Anderssen, N. and K. Malterud (2017). "Oversampling as a methodological strategy for the study of self-reported health among lesbian, gay and bisexual populations." Scandinavian Journal of Public Health 45(6): 637-646.
- Angus, J. (2012). "Gender, Sex, and Health Research: Developments and Challenges." Canadian Journal of Nursing Research 44(3): 3-5.
- Ansara, Y. G. (2016). Making the count. Addressing data integrity gaps in Australian standards for collecting sex and gender information (White paper). Newtown, National LGBTI Health Alliance.
- Australian Bureau of Statistics. (2016). "Standard for sex and gender variables." from <https://www.abs.gov.au/ausstats/abs@.nsf/Latestproducts/1200.0.55.012Main%20Features242016?opendocument&tabname=Summary&prodno=1200.0.55.012&issue=2016&num=&view=>.
- Bakker, F. and I. Vanwesenbeeck (2006). Seksuele Gezondheid in Nederland. Delft, Eburon.
- Balarajan, M., M. Gray and M. Mitchell (2011). Monitoring equality: Developing a gender identity question (Equality and Human Rights Commission Research Report 75). Manchester.
- Bauer, G. B. (2012). Making sure everyone counts: considerations for inclusion, identification and analysis of transgender and transsexual participants in health surveys. What a difference sex and gender make. Vancouver, British Columbia, Institute of Gender and Health (CIHR): 59-69.
- Bell, M. (2017). Data collection in relation to LGBTI people. Analysis and comparative review of equality data collection practices in the European Union. Luxembourg, Publication Office of the European Union: 22.
- Bem, S. L. (1974). "The measurement of psychological androgyny." J Consult Clin Psychol 42(2): 155-162.
- Bem, S. L. (1981). "Gender schema theory: a cognitive account of sex typing." Psychological Review 88(4): 354-364.
- Blackless, M., A. Charuvastra, A. Derrtyck, A. Fausto-Sterling, K. Lauzanne and E. Lee (2000). "How sexually dimorphic are we? review and synthesis." American Journal of Human Biology 12(2): 151-166.
- Blanchard, R., R. Dickey and C. L. Jones (1995). "Comparison of height and weight in homosexual versus nonhomosexual male gender dysphories." Archives of Sexual Behaviour 24(5): 543-554.
- Bockting, W., A. Benner and E. Coleman (2009). "Gay and Bisexual Identity Development Among Female-to-Male Transsexuals in North America: Emergence of a Transgender Sexuality." Archives of Sexual Behavior 38(5): 688-701.

- Bockting, W. O. (2008). "Psychotherapy and the real-life experience: From gender dichotomy to gender diversity." Sexologies 17(4): 211-224.
- Bouman, W. P., A. S. Schwend, J. Motmans, A. Smiley, J. D. Safer, M. B. Deutsch, N. J. Adams and S. Winter (2016). "Language and trans health." International Journal of Transgenderism 18(1): 1-6.
- Brown, T. N. T., J. L. Herman and A. S. Park (2017). Exploring International Priorities & Best Practices for Collecting Data on Gender Minorities. Report of Meeting. Los Angeles, CA, The Williams Institute.
- Bureau of Justice Statistics (2016). National Crime Victimization Survey: NCVS-1 Basic Screen Questionnaire.
- Bureau of Primary Health Care (2017). Health Center Patient Survey (HCPS): Years Survey Included Sexual and Gender Minority (SGM)-related Questions 2017.
- Burgwal, A., N. Gvianishvili, V. Hård, J. Kata, I. G. Nieto, C. Orre, A. Smiley, J. Vidić and J. Motmans (2019). "Health disparities between binary and non-binary trans people: a community-driven survey." International Journal of Transgenderism 20(2-3).
- Burton, F. (2004). Gender Recognition Act 2004. Core Statutes on Family Law: 264-271.
- Buyse, A., M. Caen, A. Dewaele, P. Enzlin, J. Lievens, G. T'Sjoen, M. Van Houtte and H. Vermeersch, Eds. (2013). Sexpert: seksuele gezondheid in Vlaanderen. Gent, Academia Press.
- Buyse, A., P. Enzlin, J. Lievens, G. T'Sjoen, M. Van Houtte and H. Vermeersch (2013). Sexpert: Basisgegevens van de survey naar seksuele gezondheid in Vlaanderen. Gent, Academia Press.
- Cahill, S., R. Singal, C. Grasso, D. King, K. Mayer, K. Baker and H. Makadon (2014). "Do Ask, Do Tell: High Levels of Acceptability by Patients of Routine Collection of Sexual Orientation and Gender Identity Data in Four Diverse American Community Health Centers." PLoS ONE 9(9): e107104.
- Callens, N., C. Longman and J. Motmans (2017). Het eerste sociaalwetenschappelijk onderzoek naar de zorgen sociale situatie van personen en ouders van kinderen met intersekse/DSD in Vlaanderen. Gent, Universiteit Gent.
- Callens, N., J. Motmans and C. Longman (2017). "Redactionele inleiding themanummer intersekse/DSD." Tijdschrift voor Seksuologie 41(2): 51-54.
- Canoot, P. (2019). The right to personal autonomy regarding sex (characteristics), gender (identity and/or expression) and sexual orientation: towards an inclusive legal system, Ghent University.
- Carver, P. R., J. L. Younger and D. G. Perry (2003). "Gender identity and adjustment in middle childhood." Sex Roles: A Journal of Research 49(3-4): 95-109.
- Centers for Disease Control and Prevention (2015). National Adult Tobacco Survey Questionnaire, 2013-2014.
- Centers for Disease Control and Prevention (2017). 2018 BRFSS Questionnaire.
- Clark, T. C., M. F. Lucassen, P. Bullen, S. J. Denny, T. M. Fleming, E. M. Robinson and F. V. Rossen (2014). "The health and well-being of transgender high school students: results from the New Zealand adolescent health survey (Youth'12)." The Journal of adolescent health : official publication of the Society for Adolescent Medicine 55(1): 93-99.
- Conron, K. J., G. Scott, G. S. Stowell and S. J. Landers (2012). "Transgender health in Massachusetts: results from a household probability sample of adults." American Journal of Public Health 102(1): 188-122.
- Conway, L. (2001). "How frequently does transsexualism occur?"
- Crenshaw, K. (1991). "Mapping the Margins: Intersectionality, Identity Politics, and Violence against Women of Color." Stanford Law Review 43(6): 1241-1260.
- Crissman, H. P., M. B. Berger, L. F. Graham and V. K. Dalton (2017). "Transgender Demographics: A Household Probability Sample of US Adults, 2014." Am J Public Health 107(2): 213-215.
- Davis, G. (2014). "The power in a name: diagnostic terminology and diverse experiences." Psychology & Sexuality 5(1): 15-27.

- de Graaf, H. and C. Wijzen (2017). *Seksuele gezondheid in Nederland 2017*. Delft, Rutgers
- Deutsch, M. B. (2016). "Making It Count: Improving Estimates of the Size of Transgender and Gender Non Conforming Populations." *LGBT Health* 3(3): 181-185.
- Dhejne, C., R. Van Vlerken, G. Heylens and J. Arcelus (2016). "Mental health and gender dysphoria: a review of the literature." *International Review of Psychiatry* 28(1): 44-57.
- Dierckx, M., J. Motmans and P. Meier (2017). "Beyond the Box: A Comprehensive Study of Sexist, Homophobic, and Transphobic Attitudes Among the Belgian Population." *Digest* 4(1): 5-34.
- Dierckx, M., J. Motmans, P. Meier, M. Dieleman and C. Pezeril (2014). *Beyond the box : attitudemeting m.b.t. seksisme, holebifobie en transfobie: onderzoeksrapport*. Antwerpen: 100.
- Egan, S. and D. Perry (2001). "Gender identity: a multidimensional analysis with implications for psychosocial adjustment." *Developmental Psychology* 37(4): 451-463.
- Eisenberg, M. E., A. L. Gower, B. J. McMorris, G. N. Rider, G. Shea and E. Coleman (2017). "Risk and protective factors in the lives of transgender/gender nonconforming adolescents." *The journal of adolescent health* 61(4): 521-526.
- Eurofound (2012). *Third European Quality of Life Survey*. Eurofound website.
- European Commission (2019). *Eurobarometer on Discrimination 2019: The social acceptance of LGBTI people in the EU*, European Commission, Justice and Consumers: 20.
- European Union Agency for Fundamental Rights (2014). *Being trans in the European Union. Comparative analysis of EU LGBT survey data*. Luxembourg, Publications Office of the European Union.
- Fausto-Sterling, A. (2000). *Sexing the body: gender politics and the construction of sexuality*. New York, Basic Books.
- Fundamental Rights Agency (2013). *EU LGBT Survey*. European Union lesbian, gay, bisexual and transgender survey. Luxembourg, Publications Office of the European Union.
- Gates, G. J. (2011). *How many people are lesbian, gay, bisexual and transgender?* Los Angeles, CA.
- Goodman, M., N. Adams, T. Cornell, B. Kreukels, J. Motmans and E. Coleman (2019). "Size and Distribution of Transgender and Gender Nonconforming Populations: A Narrative Review." *Endocrinology and metabolism clinics of North America* 48(2): 303-321.
- Grant, J. M., L. A. Mottet, J. Tanis, J. Harrison, J. L. Herman and M. Keisling (2011). *Injustice at every turn: A report of the national transgender discrimination survey*. National Gay and Lesbian Task Force website.
- Harrison, J., J. Grant and J. L. Herman (2012). *A gender not listed here: Genderqueers, gender rebels, and otherwise in the National Transgender Discrimination Survey*. Los Angeles, CA, eScholarship, University of California.
- Herdt, G. (1996). *Third sex third gender*. New York, Zone.
- Hyde, J. S. (2005). "The gender similarities hypothesis." *American Psychologist* 60(6): 581-592.
- Jones, T., B. Hart, M. Carpenter, G. Ansara, W. Leonard and J. Lucke (2016). *Intersex: Stories and Statistics from Australia*. Cambridge, UK.
- Kuyper, L. (2006). *Seksualiteit en seksuele gezondheid bij homo- en biseksuelen*. *Seksuele gezondheid in Nederland 2006*. Delft, Eburon: 167-188.
- Kuyper, L. (2012). "Transgenders in Nederland: prevalentie en attitudes." *Tijdschrift voor Seksuologie* 36(2): 129-135.
- Kuyper, L. and W. Vanden Berghe (2017). *Transgender personen in Nederland*. Den Haag, Sociaal en Cultureel Planbureau.
- Lagaert, S., M. V. Houtte and H. Roose (2019). "Gender Differences in Sport Spectatorship and (Fe)male Adolescents' Gender Identity, Experienced Pressure for Gender Conformity and Gender Role Attitudes." 36(3): 233.

- Lai, M. C., Y. N. Chiu, K. D. Gadow, S. S. Gau and H. G. Hwu (2010). "Correlates of gender dysphoria in Taiwanese university students." Arch Sex Behav 39(6): 1415-1428.
- Leibowitz, S. and A. L. de Vries (2016). "Gender dysphoria in adolescence." Int Rev Psychiatry 28(1): 21-35.
- Lombardi, E. and S. Banik (2016). "The Utility of the Two-Step Gender Measure Within Trans and Cis Populations." Sexuality Research and Social Policy 13(3): 288-296.
- Lorber, J. (2006). "Shifting Paradigms and Challenging Categories." Social Problems 53(4).
- Lowry, R., M. M. Johns, A. R. Gordon, S. B. Austin, L. E. Robin and L. K. Kann (2018). "Nonconforming Gender Expression and Associated Mental Distress and Substance Use Among High School Students." JAMA Pediatr 172(11): 1020-1028.
- Meerwijk, E. L. and J. M. Sevelius (2017). "Transgender Population Size in the United States: a Meta-Regression of Population-Based Probability Samples." American Journal of Public Health 107(2): e1-e8.
- Mehta, C. M. (2015). "Gender in Context: Considering Variability in Wood and Eagly's Traditions of Gender Identity." Sex Roles 73(11): 490-496.
- Messner, M. A. and M. Musto (2014). "Where Are the Kids?" 31(1): 102.
- Motmans, J. (2009). *Leven als transgender in België. De sociale en juridische situatie van transgender personen in kaart gebracht.* Brussel, Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen.
- Motmans, J. and P. Cannoot (2019). Deel I. Sociologische en mensenrechtelijke context van de Wet van 25 juni 2017. De rechtspositie van transgender personen in België. Een multidisciplinaire analyse na de wetten van 25 juni 2017 en 18 juni 2018. J. Motmans and G. Verschelden. Gent, Insertia (in press).
- Motmans, J. and C. Longman (2017). "Wat maakt het verschil? Een genderkritisch perspectief op het thema intersekse." Tijdschrift voor seksuologie 41(2): 68-77.
- Motmans, J., T. O. Nieder and W. P. Bouman (2019). "Transforming the paradigm of nonbinary transgender health: A field in transition." International Journal of Transgenderism 20(2-3): 119-125.
- Motmans, J., E. Wyverkens and J. Defreyne (2017). *Leven als transgender persoon in België. Tien jaar later.* Brussel, Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen.
- Nikkelen, S., H. de Graaf, J. van Lisdonk and B. Bakker (2016). *Het meten van seksuele oriëntatie en genderidentiteit in bevolkingsstudies. Operationalisaties en schattingen in Nederland.* Utrecht, Rutgers: 8.
- Noppe, J. (2015). *SCV-survey meet voor het eerst de houding tegenover transgenders.* SVR-st@ts, 2016/7, Statistiek Vlaanderen.
- Office for national statistics. (2017). "Gender identity update. An update to our 2009 Trans Data Position Paper, detailing changes and progress around the topic of gender identity.", from <https://www.ons.gov.uk/methodology/classificationsandstandards/measuringequality/genderidentity/genderidentityupdate#toc>.
- Office of the UN High Commissioner for Human Rights (2018). *A human-rights based approach to data. Leaving no one behind in the 2030 agenda for sustainable development. Guidance note to data collection and disaggregation.* Geneva, Office of the United Nations: 26.
- Park, A. (2015). *An Inclusive Approach to Surveys of Sexual and Gender Minorities. Report of Meeting.* Los Angeles, CA.
- Pega, F., S. L. Reisner, R. L. Sell and J. F. Veale (2017). "Transgender Health: New Zealand's Innovative Statistical Standard for Gender Identity." American Journal of Public Health 107(2): 217-221.
- Perry, D. G. and R. E. Pauletti (2011). "Gender and Adolescent Development." Journal of Research on Adolescence 21(1): 61-74.

- Reis, E. (2007). "Divergence or disorder?: the politics of naming intersex." Perspectives in Biology and Medicine 50(4): 535-543.
- Reisner, S. L., K. Biello, J. G. Rosenberger, S. B. Austin, S. Haneuse, A. Perez-Brumer, D. S. Novak and M. J. Mimiaga (2014). "Using a two-step method to measure transgender identity in Latin American/the Caribbean, Portugal, and Spain." Archives of Sexual Behavior 43(8): 1503-1514.
- Reisner, S. L., K. J. Conron, L. A. Tardiff, S. Jarvi, A. R. Gordon and S. B. Austin (2014). "Monitoring the health of transgender and other gender minority populations: Validity of natal sex and gender identity survey items in a U.S. national cohort of young adults." BMC Public Health 14(1): 1224.
- Risman, B. J. and G. Davis (2013). "From sex roles to gender structure." Current Sociology 61(5-6): 733-755.
- Ritz, S. A., D. M. Antle, J. Côté, K. Deroy, N. Fraleigh, K. Messing, L. Parent, J. St-Pierre, C. Vaillancourt and D. Mergler (2017). "First steps for integrating sex and gender considerations into basic experimental biomedical research." the FASEB Journal 28(1): 4-13.
- Saewyc, E. (2017). "A global perspective on gender roles and identity." Journal of Adolescent Health 61(4): S1-S2.
- Scholte, R., W. Nelen, W. de Wit and G. Kroes (2016). Sociale veiligheid in en rond scholen. Primair (speciaal) onderwijs 2010-2016. Voortgezet (speciaal) onderwijs 2006-2016. Nijmegen, Praktikon B.V.
- Schoonacker, M., E. Dumon and F. L. Louckx (2009). WELEBI, onderzoek naar het mentaal en sociaal welbevinden van lesbische en biseksuele meisjes. Brussel, Vrije Universiteit Brussel.
- Scott, A. J. and C. J. Wild (1986). "Fitting logistic models under case-control or choice based sampling." Journal of the Royal Statistical Society 48(2): 170-182.
- Shields, J. P., R. Cohen, J. R. Glassman, K. Whitaker, H. Franks and I. Bertolini (2013). "Estimating population size and demographic characteristics of lesbian, gay, bisexual, and transgender youth in middle school." J Adolesc Health 52(2): 248-250.
- Shively, M. G. and J. P. De Cecco (1993). Components of Sexual Identity. Psychological Perspectives on Lesbian and Gay Male Experiences. L. D. Garnets and D. C. Kimmel. New York, Colombia University Press.
- Smith, Y. L. S., S. H. M. van Goozen, A. J. Kuiper and P. T. Cohen-Kettenis (2005). "Sex reassignment: Outcomes and predictors of treatment for adolescent and adult transsexuals." Psychological Medicine 35(1): 89-99.
- Smith, Y. L. S., S. H. M. van Goozen, A. J. Kuiper and P. T. Cohen-Kettenis (2005). "Transsexual subtypes: Clinical and theoretical significance." Psychiatry Research 137(3): 151-160.
- SOGI IWG (2016). Current measures of sexual orientation and gender identity in federal surveys. Washington DC, The Federal Interagency Working Group on Improving Measurement of Sexual Orientation and Gender Identity in Federal Surveys.
- SOGI IWG (2016). Evaluations of sexual orientation and gender identity survey measures. What have we learned? Washington DC, The Federal Interagency Working Group on Improving Measurement of Sexual Orientation and Gender Identity in Federal Surveys.
- Statistics New Zealand (2014). Gender identity: Developing a statistical standard. F. Mulligen.
- Statistics New Zealand (2015). Statistical standard for gender identity.
- Steensma, T. D., J. van der Ende, F. C. Verhulst and P. T. Cohen-Kettenis (2013). "Gender variance in childhood and sexual orientation in adulthood: a prospective study." J Sex Med 10(11): 2723-2733.
- Stoller, R. (1968). Sex and Gender: On the Development of Masculinity and Femininity. New York, Science House.
- Subgroup on Equality Data (2018). Guidelines on improving the collection and use of equality data, High Level Group on Non-discrimination, Equality and Diversity: 18.
- Tate, C. C., J. N. Ledbetter and C. P. Youssef (2013). "A two-question method for assessing gender categories in the social and medical sciences." Journal of sex research 50(8): 767-776.

- The Australian Human Rights Commission (2009). The sex and gender diversity project. Sydney, the Australian Human Rights Commission.
- The Equalities Review (2007). Fairness and Freedom: The Final Report of the Equalities Review. Colegate, Norwich.
- The GenIUSS Group (2014). Best Practices for Asking Questions to Identify Transgender and Other Gender Minority Respondents on Population-Based Surveys. H. J.L. Los Angeles, CA, The Willimas Institute.
- Thomas, J. (2009). Trans Data Position Paper. Newport, South Wales.
- Tobin, D. D., M. Menon, M. Menon, B. C. Spatta, E. V. E. Hodges and D. G. Perry (2010). "The intrapsychics of gender: A model of self-socialization." Psychological Review 117(2): 601-622.
- van Beijsterveldt, C. E., J. J. Hudziak and D. I. Boomsma (2006). "Genetic and environmental influences on cross-gender behavior and relation to behavior problems: a study of Dutch twins at ages 7 and 10 years." Archives of sexual behavior 35(6): 647-658.
- van Beusekom, G. and L. Kuyper (2018). De leefsituatie van lesbische, homoseksuele, biseksuele en transgender personen in Nederland. Den Haag: 108.
- Van Caenegem, E., K. Wierckx, E. Elaut, A. Buysse, A. Dewaele, F. Van Nieuwerburgh, G. De Cuypere and G. T'Sjoen (2015). "Prevalence of Gender Nonconformity in Flanders, Belgium." Archives of Sexual Behavior 44(5): 1281-1287.
- Van Hove, H. (2019). Transgender personen in België die een wijziging van de officiële geslachtsvermelding aanvragen. Gegevens uit het Rijksregister (1 januari 1993 t.e.m. 30 september 2019) Brussel, Instituut voor de gelijkheid van vrouwen en mannen: 17.
- Van Lisdonk, J. and S. Nikkelen (2017). Hoofdstuk 4 Seksuele oriëntatie. Seksuele gezondheid in Nederland 2017. H. de Graaf and C. Wijsen. Delft, Uitgeverij Eburon.
- Vincent, B. W. (2018). "Studying trans: recommendations for ethical recruitment and collaboration with transgender participants in academic research." Psychology & Sexuality 9(2): 102-116.
- Vlaamse Overheid (2009). De Vlaamse Regering 2009-2014. Een daadkrachtig Vlaanderen in beslissende tijden. Voor een vernieuwende, duurzame en warme samenleving. V. Parlement. Brussel, Vlaamse Overheid: 124.
- Warren, J. C., K. B. Smalley and K. N. Barefoot (2016). "Psychological well-being among transgender and genderqueer individuals." International Journal of Transgenderism 17(3-4): 114-123.
- Westat, A. E.-O. R. C. (2017). Population Assessment of Tobacco and Health (PATH) Study [United States] Restricted-Use Files. Wave 3: Adult Questionnaire Data (English Version). Ann Arbor, Michigan.
- Westbrook, L. and A. Saperstein (2015). "New categories are not enough: rethinking the measurement of sex and gender in social surveys." Gender & Society 29(4): 534-560.
- Wijsen, C., W. van Berlo, M. Höing, H. De Graaf, H. Kedde, L. Kuyper, L. van Lee, S. de Haas and M. Zaagsma (2006). Seksuele Gezondheid in Nederland 2006. Utrecht, Rutgers.
- Wood, W. and A. H. Eagly (2015). "Two traditions of research on gender identity." Sex Roles: A Journal of Research 73(11-12): 461-473.
- Zhang, Q., M. Goodman, N. Adams, T. Corneil, L. Hashemi, B. Kreukels, J. Motmans, R. Snyder and E. Coleman (2020). "Epidemiological considerations in transgender health: Focus on higher quality data." International Journal of Transgender Health (in review).